

ARAŞTIRMA VE DENEYİM
DERGİSİ (ADEDER)

RESEARCH AND EXPERIENCE
JOURNAL (REJ)

Cilt 2 Sayı 2 2017 Aralık

E-ISSN: 2548-1282

adedereditor@gmail.com

<http://dergipark.gov.tr/adeder>

ARAŞTIRMA VE DENEYİM DERGİSİ (ADEDER)

RESEARCH AND EXPERIENCE JOURNAL (REJ)

Cilt 2 Sayı 2 Aralık 2017

ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Hatice KARA-Zafer TANGÜLÜ, , Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Hukuk ve Politik Okuryazarlığı Üzerine Bir Durum İncelemesi/ A Case Study On Legal And Political Literacy At The Social Studies Curriculum.....1-28

ETKİNLİK MAKALELERİ

Gülen KOÇAN, Dilimi Zenginleştiriyorum: Ana Dili, Atasözü/ I Enrich My Language: Mother Language, Proverb29-44

Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI-Gülser KUTLUAY, Çanakkale Savaşında Türk Ordusunun İaşe ve İkmali/ The Issue Of Subsistence And Supply In The Gallipoli War.....45-60.

Ayten KİRİŞ AVAROĞULLARI- Ganime TOPAL, Savaşdaki Masumlar: Hayvanlar/ Innocents In Wars: Animals.....61-78

E-ISSN: 2548-1282

Web sitesi: <http://dergipark.gov.tr/adeder>

E-Mail adresi: adedereditor@gmail.com

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA HUKUK VE POLİTİK OKURYAZARLIĞI ÜZERİNE BİR DURUM İNCELEMESİ

A CASE STUDY ON LEGAL AND POLITICAL LITERACY AT THE SOCIAL STUDIES CURRICULUM

Araştırma Makalesi

Hatice KARA¹ Zafer TANGÜLÜ²

Makale gönderim tarihi 10 Mayıs 2016

Makale kabul tarihi 17 Mayıs 2017

Özet

Bu çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum çalışması gerçekleştirmektir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden bütüncül çoklu durum çalışması desenine uygun olarak oluşturulmuştur. Araştırma verilerinin elde edilmesinde nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Verilerin toplanması sürecinde kullanılan öğretim programlarına T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın resmi internet sitesinden ulaşılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen kriterlere göre betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak çözümlenmiştir. Sosyal bilgiler öğretim programı, belirlenen ölçütlere göre incelenmiş ve programda yer alan hukuk ve politik okuryazarlığına ilişkin genel amaçlar, beceriler, kavramlar, değerler, öğrenme alanları ve kazanımlar tablolar halinde sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler eğitimi, öğretim programı, hukuk okuryazarlığı, politik okuryazarlık.

Abstract

The purpose of this study is to conduct a case study on legal and political literacy in the social studies curriculum. The research was constructed with the holistic multiple case studies design which is one of the qualitative research methods. Document review technique, which is one of the qualitative data collection techniques, was used to obtain data for the research. The curriculum used in the collection of data has been obtained from the official website of T.C. Ministry. The collected data were analyzed using the descriptive analysis approach according to the criteria determined for the purposes of the research. The social studies curriculum has been examined according to the determined criteria and the general objectives, skills, concepts, values, learning areas and outcomes related to legal and political literacy in the program are presented in tabular form.

Key words: Social studies education, curriculum, legal literacy, political literacy.

¹Arş. Gör. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. haticekara@mu.edu.tr

² Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. zafertangulu@mu.edu.tr

GİRİŞ

Eğitim, bilimsel teorileri test eden, deneysel ve analitik ilişkileri tespit eden ve eğitsel uygulamaların değerlerini ortaya çıkaran disiplinler arası bir araştırma ve uygulama alanıdır. Bu amaçları gerçekleştirirken kuram ve kavramlarını; sosyoloji, psikoloji, antropoloji, politika vb. alanlardan almaktadır (Balcı, 2010). Bireylere bilişsel becerilerin kazandırılmasının yanı sıra toplumda etkin bir vatandaş olabilmeleri için gerekli olan beceri ve tutumlarını geliştirmek, eğitimin en önemli görevlerinden birini oluşturur. Ulusal egemenliği benimsemiş devletlerde yönetim gücü bir tekelin ya da çoğunluğun yerine tüm ulusa ait olduğu için, kullanılması da tüm vatandaşların lehine olacaktır. Bu sayede çoğunluğun adaletsiz ve yanlış kararlar alması önlenilecek ve bir kontrol mekanizması oluşturulabilecektir. Demokrasinin yöntem olarak gelişmesi de, ulusal egemenlik ve dünya görüşünün belirli bir sistem içerisinde evrimleşmesi sonucu oluşmuştur. Bu bağlamda demokrasiyi bir adım daha ileriye taşıyacak ve geliştirecek olan yeni nesildir. Çünkü demokrasi açısından eğitimin temel amaçlarından biri katılımcı ve çoğulcu demokratik toplum yapısının vatandaşlar tarafından benimsenmesi ve bir yaşam biçimi haline dönüştürülmesidir. Bir diğer amaç ise bireyleri; insan hak ve özgürlüklerinin farkında, demokratik değer ve tutumu içselleştirmiş ve onları davranışa dönüştüren etkin vatandaşlar haline getirebilmektir. Eğitim süreci içerisinde bireyin bir yandan kendi benlik yapısını korurken aynı zamanda topluma katkıda bulunma sorumluluğunu üstlenmiş kişiler olması beklenmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersinin amacı, etkin ve sorumluluk bilinci gelişmiş vatandaş yetiştirmektir (MEB, 2009). Etkin bir vatandaş ise; devlete karşı hak ve sorumluluklarını bilen, kültürel değerlerine sahip çıkan aynı zamanda gelişim ve değişimlere açık, seçme ve seçilme hakkı, eğitim hakkı gibi hak ve özgürlüklerini kullanabilen vasıflara sahip kişi demektir (Oğuz, 2013).

Demokrasiyi benimsemiş devletler hukukun üstünlüğünü kabul eden ve vatandaşların politik katılımlarıyla yaşamını sürdüren tüzel kişiliklerdir. Anayasanın değişmez 2. maddesinde belirtildiği üzere, Türkiye Cumhuriyeti de toplumun milli birlik ve adalet anlayışı çerçevesinde, demokratik, sosyal, laik ve bir hukuk devletidir (Anayasa, 1982). Bu bağlamda vatandaşların hukuk ve politik okuryazarlığına ilişkin bilinçlerinin gelişmiş olması beklenmektedir.

Sosyal bir bilim olarak hukukun amacı, toplum içerisinde devlet ile birey ve birey ile birey arasındaki ilişkiyi düzenlemektir (Kaplan, 1994; Anayurt, 2007; Andaç, 2008; Bilge, 2012). Ayrıca toplumda hukukun belli başlı fonksiyonlarını tanımlama, kanunlar ve yasal sisteme ilişkin problemlere eleştirel yaklaşabilme ve hukuki sorunlar için çözüm önerileri sağlayabilme, yasal süreçlerin gelişimine yönelik toplumsal değerlerin ortaya çıkarılması da hukukun amaçları arasındadır (Adal, 1985). Hukuk okuryazarlığının amacı ise hukuk alanında uzmanlaşmaktan ziyade bireylerin etkin bir vatandaş olarak hukuk kapsamındaki hak ve sorumluluklarının farkına varmalarını sağlamak, hukuk bilgilerini yaşamlarında davranış haline dönüştürebilmelerini olanaklı hale getirmektir (Zariski, 2014). Kurumlar arası ilişkilerin geliştiği ve çeşitlendiği günümüz toplumlarında, bireyin, diğer insanlarla olan ilişkilerini; toplumdaki formal ve informal gruplar ve bu grupların

fonksiyonlarını; aile ile başlayıp, hükümet ve devlet gibi yapılara kadar uzanan toplumsal kurumları ve işlevlerini öğrenme gibi toplumsal olguları öğrenmesi temel bir gereksinimdir. Birey bu temel gereksinimlerin çoğunu formal bir yapı olan eğitim kurumlarından elde etmektedir (Oğuz, 2013). Bu yüzden demokratik bir yapıya sahip olan devletlerin ilkokul kademelerinde öğrenciler; ailede, sınıfta, okulda, ulusal ve uluslararası düzeyde kuralların ne şekilde meydana geldiğini, nasıl uygulandığını ve yorumlandığını hukukla ilişkili derslerle ve yasal düzenlemelerin fonksiyonlarına odaklanarak öğrenmektedir (Merey, Karatekin ve Kuş, 2012). Hukukla ilişkili derslerde, temel hukuki kavramlar, anayasa ve insan hakları bildirgesi, hukuk sistemi gibi konularla birlikte; öğrencilerin ilgilerine yönelik olarak da hukukla alakalı konulara yer verilmektedir. Temel hukuki kavramların öğretilmesindeki amaç, öğrencilerin hukukun fonksiyonunu anlamalarına yardımcı olmaktır. Dersler genel olarak yasalar, değerler ve yasalar arasındaki ilişki, adalet, özgürlük, eşitlik, mülkiyet ve güç gibi kavramları içermektedir. Ayrıca derslerde Anayasa ve insan hakları beyannamesi gibi somut belgelerin gösterilmesi de hukuk konularının daha anlaşılır olmasını sağlamaktadır. Bireyler için kurallar ve yasaların neden önemli olduğunu anlama, yasaların bireyleri nasıl koruduğunu öğrenme ve bir problem karşısında ne yapılabileceğini bilme gibi konular hukukla ilişkili derslerde yer almaktadır (Oğuz, 2013).

Politik okuryazarlığın ortak bir tanımının olmamasına karşın en dar anlamıyla, siyasal sistemler içerisinde vatandaşların yöneticiler ve alınan siyasi kararlar üzerinde söz sahibi olması demektir (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007). Katılma, rejimin değerleri ile toplumun bütünleşmesini ve bireylerin sisteme ortak olmasını sağlayan bir mekanizma görevi görür. Politik katılma ile yurttaşların demokratik değer ve yargıları içselleştirmesi ve buna bağlı olarak demokratik rejime bağlılığının sürmesi öngörülür (Uysal, 1981). Politik katılımın içeriği ve politik okuryazarlığa sahip olunması için gerekli olan niteliksel özellikler literatürde farklılık göstermektedir. Örneğin; Onken (2014) politik okuryazarlığı için ön koşulu bireyin kendi kendine karar verebilmesi olarak görmektedir. Bunun yanında sosyal karakterin de politik katılımı önemli bir yeri olduğunu vurgulamaktadır. Bireyde gelişen vatandaşlık bilincinin ise bireyin, toplum ile etkileşimi sonucunda oluştuğunu belirtmektedir. Dawes (2014) ise politik okuryazarlığın üç önemli psikolojik faktörden oluştuğunu öne sürmüştür. Bu faktörler bilişsel yetenek, kişilik kontrolü ve bireyin dışa dönüklük yapısıdır. Ekman (2012) politik katılımı sadece oy vermek olarak değil, aynı zamanda yönetim üzerinde destek ve etki yaratmak olarak betimlemiştir. Bu bağlamda toplum içerisinde gösteri, boykot, grev ve protestoların etkin bir biçimde yer alması gerektiğini iddia etmiştir. Bunun için ise bireyde politik katılımı karşı gönüllülük ve bireyin kendi gücünün farkında olması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre birey sivil bir hizmetçi değil aksine tüm kararlarda söz sahibi olan yetkin bir vatandaşdır.

1.1. Araştırmanın Amacı

Çalışmanın amacı, sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum çalışması gerçekleştirmektir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretimi programı, belirlenen ölçütlere göre incelenmiş ve programda yer

alan hukuk ve politik okuryazarlığa ilişkin genel amaçlar, beceriler, kavramlar, değerler, öğrenme alanları ve kazanımlar araştırmaya konu olmuştur.

1.2. Araştırmanın Önemi

Günümüzde sosyal bilgiler denildiğinde, sosyal bilimlerle ilişkili ama bağımsız bir alanı kapsayan, sosyal bilimlerin içerisinde yer alan tarih, sosyoloji, coğrafya, psikoloji, antropoloji, siyaset bilimi, hukuk gibi disiplinlerin içerisinden seçilen konulardan ilköğretim öğrencilerinin düzeylerine uygun ve öğrencilerin yaşantılarında somutlaştırabilecekleri konuları içeren ders akla gelmektedir (Oğuz, 2013). Türkiye’de disiplinler arası ve bütünleşmiş bir vatandaşlık eğitim programının geliştirilmesine yönelik ilk çalışmalar ise ABD’de “yeni sosyal bilgiler” hareketinin ortaya çıktığı yıllarla benzerlik göstermektedir (Öztürk, 2009). Bu süreçte politika ve hukukla ilişkili derslerde yer alan konuların, sosyal bilgiler dersi konuları ile paralellik gösterdiği göze çarpmaktadır. Ancak politika ve hukuk konularının temel eğitim programlarında nasıl yer aldığı konusunda ayrıntılı bir çalışma bulunmamaktadır. Bu nedenle etkin bir vatandaş yetiştirilmesi için politika ve hukuk konularına ait bilgilerin fark ettirilmesi ve bu konulara ait programdaki kazanımların incelenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak temel eğitimin ilk üç yılında okutulan hayat bilgisi dersi ile 4., 5., 6. ve 7. sınıflarda okutulmakta olan sosyal bilgiler dersi bu amaçların gerçekleştirilmesini hedeflemektedir. Bu derslerin temel amacı, öğrencilere sosyal becerileri kazandırarak, onların toplumsallaşmasını sağlamak ve onları etkin bir vatandaş olarak hayata hazırlamaktır (Oğuz, 2013). Bu yüzden sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlık konularının irdelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Sınırlılıklar

Bu araştırma:

1. İlköğretim sosyal bilgiler dersi öğretim programlarından; Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın resmi internet sitesinde yayınlanan 2009 öğretim programı ile,
2. İlgili öğretim programlarının incelenmesinde kullanılan ölçütler (genel amaçlar, beceriler, kavramlar, değerler, öğrenme alanları, kazanımlar) ile sınırlıdır.

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, verilerin toplanması, veri kaynakları ve verilerin analizi süreci açıklanmıştır.

Araştırma Modeli

Araştırma, amacına uygun olması nedeniyle nitel araştırma türlerinden durum çalışması ile oluşturulmuştur. Durum çalışmasının önemi, tek bir durumdan neler

ortaya çıkabileceğine dikkat çekme yeteneğinde gizlidir. Durumun karmaşıklığına, tekliğine veya parçası olduğu sosyal bir bağlamla olan bağlantılara odaklanmayı sağlar (Glesne, 2013). Bu tür ile desenlenen araştırmalarda duruma yönelik öğeler bütüncül bir yaklaşımla incelenebilir ve araştırılan durumdan ne şekilde etkilendikleri ortaya çıkarılabilir (Patton, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Verilerin Toplanması ve Veri Kaynakları

Araştırma verilerinin elde edilmesinde nitel veri toplama tekniklerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Doküman incelemesi araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Patton, 2014). Doküman incelemesi için ilgili öğretim programı incelendikten sonra programın; hukuk ve politik okuryazarlığına ilişkin veriler sınıf kademeleri kapsamında ele alınmış ve veriler bu başlıklar çerçevesinde toplanmıştır. Verilerin toplanması sürecinde kullanılan öğretim programlarına T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın resmi internet sitesinden ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırmada elde edilen veriler araştırmanın amaçları doğrultusunda belirlenen ölçütlere göre betimsel analiz yaklaşımı kullanılarak çözümlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek (2008), betimsel analizin daha çok araştırmanın kavramsal yapısının önceden ortaya konulduğu araştırmalarda tercih edildiğini ve elde edilen verilerin daha önce belirlenen temalara göre ele alındığını belirtmişlerdir. Bu çalışmada da kullanılan ölçütler, ilgili öğretim programlarının taranarak araştırmacılar tarafından belirlenmesi sonucu oluşmuştur. Araştırma kapsamında ilgili öğretim programlarının hukuk ve politik okuryazarlığına ilişkin kullanılan ölçütleri; genel amaçlar, beceriler, kavramlar, değerler, öğrenme alanları ve kazanımlardır. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak adına araştırmadan elde edilen bilgiler iki farklı puanlayıcı tarafından ayrı ayrı değerlendirilerek, kodlar ve temalar puanlamaya tabi tutulmuştur. Ayrı ayrı oluşturulan kodların uyum yüzdesi değerine bakılmıştır. Uyuşum yüzdesini hesaplamada Miles ve Huberman (1994, s.64) tarafından belirtilen $P = \frac{N_a \times 100}{N_a + N_d}$ (P: uyuşum yüzdesi, N_a : uyuşum miktarı, N_d : uyuşmazlık miktarı) eşitliği kullanılmıştır. Araştırmacılar tarafından hesaplanan uyuşum yüzdesi % 82 olarak bulunmuştur. Yıldırım ve Şimşek (2006) tarafından güvenilirlik hesaplamasındaki uyuşum yüzdesinin %70 olduğunda güvenilirlik yüzdesine ulaşılmış kabul edilebileceği belirtilmiştir.

BULGULAR

Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçları 17 maddeden oluşmaktadır. Sosyal bilgiler dersini almış ve 7. sınıftan mezun olmuş bir öğrencinin bu amaçları gerçekleştirmesi öngörülmektedir. Sosyal bilgiler programının genel amaçları incelendiğinde, 17 madde içerisinde toplamda 9 maddenin politik ve hukuk okuryazarlığı ile doğrudan ilişkili olduğu görülmüştür. Bu maddelerin içeriği **Tablo 1.**'de sunulmuştur.

Tablo 1. Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçlarının hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlık ile doğrudan ilişkili olan maddeleri

Madde 1. Özgür bir birey olarak fiziksel, duygusal özelliklerinin; ilgi, istek ve yeteneklerinin farkına varır.	Politik okuryazarlık
Madde 2. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.	Politik ve hukuk okuryazarlığı
Madde 3. Atatürk İlke ve İnkılaplarının, Türkiye Cumhuriyetinin sosyal, kültürel ve ekonomik kalkınmasındaki yerini kavrar; laik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri taşımaya istekli olur.	Politik ve hukuk okuryazarlığı
Madde 4. Hukuk kurallarının herkes için bağlayıcı olduğunu, tüm kişi ve kuruluşların yasalar önünde eşit olduğunu gerekçeleriyle bilir.	Hukuk okuryazarlığı
Madde 13. Birey, toplum ve devlet arasındaki ilişkileri açıklarken, sosyal bilimlerin temel kavramlarından yararlanır.	Politik ve hukuk okuryazarlığı
Madde 14. Katılımın önemine inanır, kişisel ve toplumsal sorunların çözümü için kendine özgü görüşler öne sürer.	Politik okuryazarlık
Madde 15. İnsan hakları, ulusal egemenlik, demokrasi, laiklik, cumhuriyet kavramlarının tarihsel süreçleri ve günümüz Türkiye'si üzerindeki etkilerini kavrayarak, yaşamını demokratik kurallara göre düzenler.	Politik ve hukuk okuryazarlığı
Madde 16. Farklı dönem ve mekanlardaki toplumlararası siyasal, kültürel ve ekonomik etkileşimi analiz eder.	Politik ve hukuk okuryazarlığı
Madde 17. İnsanlığın bir parçası olduğu bilincini taşıyarak, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlılık gösterir.	Politik okuryazarlık

Tablo 1 incelendiğinde 1. 14. ve 17. maddenin politik okuryazarlık, 4. maddenin hukuk okuryazarlığı ve 2. 3. 13. 15. ve 16. maddenin ise hem politik hem de hukuk okuryazarlığı ile doğrudan ilişkili olduğu göze çarpmaktadır.

Sosyal bilgiler öğretim programında ilköğretim 4-8. sınıf düzeyindeki öğrencilere diğer derslerle birlikte 9 becerinin kazandırılmasının yanı sıra, sosyal bilgiler dersi kendine özgü 6 beceriyi de kazandırmayı amaçlamaktadır. Sınıf kademeleri temel alınarak doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olan beceriler tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 2. 4. sınıfta doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olan beceriler

Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Güç Yönetim ve Toplum	Karar Verme	Politik Okuryazarlık

Tablo 2 incelendiğinde 4. sınıfta doğrudan verilecek olan beceriler arasında, politik o

Tablo 3. 5. sınıfta doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olan beceriler

Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Sosyal Katılım	Politik Okuryazarlık

Tablo 3. incelendiğinde ise yine 4. sınıfta olduğu gibi 5. sınıfta da, sosyal bilgiler dersinde doğrudan kazandırılacak beceriler arasında politik okuryazarlıkla ilgili sadece bir becerinin yer aldığı görülmüştür.

Tablo 4. 6. sınıfta doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olan beceriler

Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Demokrasinin Serüveni	Sosyal Katılım	Politik Okuryazarlık

Tablo 4. de 6. sınıfta sosyal bilgiler dersine yönelik doğrudan verilen beceriler arasında politik okuryazarlıkla ilgili yer alan beceri sunulmuştur.

Tablo 5. 7. sınıfta doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olan beceriler

Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Beceri	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Yaşayan Demokrasi	Karar Verme	Politik Okuryazarlık

Tablo 5. incelendiğinde, sosyal bilgiler dersi için doğrudan verilen beceriler arasında 7. sınıfta da sadece bir becerinin yer aldığı göze çarpmaktadır. Öne çıkan bir diğer önemli nokta ise 4-7. sınıflar arasında hukuk okuryazarlığı ile ilgili doğrudan bir becerinin yer almamış olmasıdır.

Sosyal bilgiler programı, bireyin kendi yaşantısından örnek alarak topluma ve evrene kabul edilebilir bir anlam oluşturabilme yollarını belirlemeye çalışmaktadır. Oluşturulan bu anlamlar kavramlar sayesinde somutlaşmaktadır. Bu yüzden sosyal bilgiler dersi öğrencinin toplumsal hayata ayak uydurmasını kolaylaştırma ve toplumsallaşma sürecinde öğrencinin işine yarayabilecek olan kavramları öğretmeyi amaçlar. Sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıflar için 91, 5. sınıflar için 121, 6. sınıflar için 124 ve 7.sınıflar için 121 tane kavram belirlenmiştir. Politik ve hukuk okuryazarlığı ile doğrudan ilgili olan kavramlar sınıf kademeleri temel alınarak aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 6. Sosyal bilgiler öğretim programında 4. Sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla doğrudan ilişkili olan kavramlar

KAVRAMLAR	İLGİLİ OLDUĞU OKURYAZARLIK
Anayasa	Hukuk okuryazarlığı
Bağımsızlık	Politik okuryazarlık
Barış	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Dayanışma	Politik okuryazarlık
Değer	Hukuk okuryazarlığı
Demokrasi	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Devlet	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Egemenlik	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Etkin Yurttaş	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Grup	Politik okuryazarlık
Güç	Politik okuryazarlık
Kamu	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Katılım	Politik Okuryazarlık
Kimlik	Hukuk okuryazarlığı
Kurum	Hukuk okuryazarlığı
Liderlik	Politik okuryazarlık
Millet	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Milli Egemenlik	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Seçim	Politik okuryazarlık
Sivil Toplum Kuruluşu	Politik okuryazarlık
Sorumluluk	Hukuk okuryazarlığı
Sosyal Örgüt	Politik okuryazarlık
Temel Hak ve Özgürlükler	Hukuk okuryazarlığı
Vergi	Hukuk okuryazarlığı
Yargı	Hukuk okuryazarlığı
Yasa	Hukuk okuryazarlığı
Yönetim	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık

Tablo 6. incelendiğinde 4. sınıfta bulunan toplam 91 kavramın içerisinde 27 kavramın hukuk ve politik okuryazarlıkla doğrudan ilişkili olduğu görülmektedir. 27 kavramın 9'u hukuk okuryazarlığı, 9'u politik okuryazarlık, 9'u ise hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır.

Tablo 7. Sosyal bilgiler öğretim programında 5. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla doğrudan ilişkili olan kavramlar

KAVRAMLAR	İLGİLİ OLDUĞU OKURYAZARLIK
Bildirge (Beyanname)	Hukuk okuryazarlığı
Birey	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Laiklik	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Özgürlük	Hukuk okuryazarlığı
Rol	Politik okuryazarlığı
Vakıf	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık
Yasama	Hukuk okuryazarlığı

5. sınıfta bulunan toplam 121 kavram içerisinde 34 kavramın doğrudan hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Kavramların 27 tanesi 4. sınıftaki kavramlar ile aynı olduğu için Tablo 7'ye sadece 5. Sınıfta bulunan kavramlar eklenmiştir. Bu kavramların 12'si hukuk okuryazarlığı, 10'u politik okuryazarlık ve 12'si hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır.

Tablo 8. Sosyal bilgiler öğretim programında 6. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla doğrudan ilişkili olan kavramlar

KAVRAMLAR	İLGİLİ OLDUĞU OKURYAZARLIK
Hak	Hukuk okuryazarlığı
Küresel Sorun	Politik okuryazarlık
Meşrutiyet	Hukuk okuryazarlığı
Siyasi Güç	Politik okuryazarlık
Telif ve Patent	Hukuk okuryazarlığı
Vatandaş	Hukuk okuryazarlığı ve Politik okuryazarlık

6. sınıfta bulunan toplam 124 kavram içerisinde 40 kavramın doğrudan hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu görülmektedir. Kavramların 34 tanesi 5. sınıftaki kavramlarla aynı olduğu için Tablo 8'e sadece 6. sınıfta bulunan kavramlar eklenmiştir. Bu kavramların 15 tanesi hukuk okuryazarlığı, 12 tanesi politik okuryazarlık ve 13'ü hem hukuk hem de politik okuryazarlık ile doğrudan ilişkilidir.

Tablo 9. Sosyal bilgiler öğretim programında 7. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla doğrudan ilişkili olan kavramlar

KAVRAMLAR	İLGİLİ OLDUĞU OKURYAZARLIK
Siyaset (Politika)	Politik okuryazarlık

7. sınıfta bulunan toplam 121 kavramdan 40 tanesi doğrudan hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığı ile ilişkilidir. Kavramların 39 tanesi 6. Sınıftaki kavramlarla aynı olduğu için Tablo 9'a sadece 7. sınıfta bulunan kavram eklenmiştir. Görüldüğü üzere 7. sınıfta sadece politik okuryazarlıkla ilgili bir yeni kavram yer almaktadır.

Değer, bireyler ve toplum tarafından benimsenmiş, toplumun sosyal ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir ölçüt olarak görülen, sadece bilişsel değil aynı zamanda duyuşsal alana hitap eden, bireylerin davranışlarına etki eden ve normları içinde barındıran olgulardır (MEB, 2009). Sosyal bilgiler öğretim programının amaçlarından biri de toplumsal değerleri bireylere kazandırmaktır. Hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili doğrudan ilgili olan değerler aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 10. Sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla doğrudan verilen değerler

Öğrenme Alanı	Değer	İlgili olduğu okuryazarlık
Güç Yönetim ve Toplum	Bağımsızlık	Politik okuryazarlık

Tablo 10 incelendiğinde 4. sınıf öğretim programında politik okuryazarlığa yönelik doğrudan sadece bir değer verilmiştir.

Tablo 11. Sosyal bilgiler öğretim programında 5. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla ilişkili doğrudan verilen değerler

Öğrenme Alanı	Değer	İlgili olduğu okuryazarlık
Birey ve Toplum	Sorumluluk	Hukuk okuryazarlığı
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Dayanışma	Politik okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Adil Olma	Hukuk okuryazarlığı

Tablo 11. incelendiğinde 5. sınıf öğretim programında iki tane hukuk okuryazarlığı, bir tane ise politik okuryazarlık ile ilişkili değer yer almaktadır.

Tablo 12. Sosyal bilgiler öğretim programında 6. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla ilişkili doğrudan verilen değerler

Ünite	Değer	İlgili olduğu okuryazarlık
Ülkemizin Kaynakları	Sorumluluk	Hukuk Okuryazarlığı
Demokrasinin Serüveni	Hak ve Özgürlüklere	Hukuk Okuryazarlığı, Politik Okuryazarlık

Tablo 12. incelendiğinde 6. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığına ilişkin iki tane doğrudan değer verildiği görülmüştür. Bu değerlerden “sorumluluk” değerinin sadece hukuk okuryazarlığı, “hak ve özgürlüklere saygı” değerinin ise hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır.

Tablo 13. Sosyal bilgiler öğretim programında 7. sınıf için politik ve hukuk okuryazarlığıyla ilişkili doğrudan verilen değerler

Ünite	Değer	İlgili olduğu okuryazarlık
İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara Saygı	Politik Okuryazarlık
Yaşayan Demokrasi	Adil Olma	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 13. incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığına ilişkin birer tane doğrudan değer yer aldığı görülmüştür. Yer alan değerlerin yeni değerler olmasından ziyade, alt kademelerde verilen değerlerin pekiştiricileri olduğu söylenebilir.

Öğrenme alanları, birbiriyle bağlantılı olan tema, kavram, beceri ve değerlerin bir bütün olarak görülebildiği ve öğrenmeyi düzenleyen yapılardır (MEB,2009). Sosyal bilgiler öğretim programında 9 tane öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu alanların hukuk ve politik okuryazarlıkla ilgili olanlar aşağıda tablo halinde sunulmuştur.

Tablo 14. Sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan öğrenme alanları

Öğrenme Alanı	İlgili olduğu okuryazarlık
Birey ve Toplum	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Politik Okuryazarlık
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Hukuk Okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Hukuk Okuryazarlığı
Güç, Yönetim ve Toplum	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı
Küresel Bağlantılar	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 14. incelendiğinde hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkili toplamda 6 öğrenme alanı olduğu görülmüştür. Bu alanların her biri öğrenciye farklı bir bakış açısı kazandırarak, toplum içinde etkin vatandaş yapabilmeyi amaçlamaktadır. Örneğin “Birey ve Toplum” adlı öğrenme alanında “... Öğrencinin bu öğrenme alanında edindiği kazanımlar sonunda, kişisel ve sosyal yeterliliklerini tanıyan, yeniliklere

açık ve kendine güvenen, etkili iletişim kurabilen, sorumluluk alabilen, başkalarına saygılı, işbirliğine açık ve kendine güvenen birey olarak yetişmesi esas alınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak ve sorumluluk ilişkisini kurabilmesi ve aidiyet duygusunu kavraması amaçlanmaktadır...” ifadeleri yer almaktadır.

“Bilim, Teknoloji ve Toplum” adlı öğrenme alanında ise “... Telif hakları ve patentin bilimsel gelişmelerdeki etkisini tartışarak bilimsel çalışma ve birikimlerin yasalarla korunduğunu fark etmeleri sağlanacaktır...” ifadeleri yer almaktadır.

“Güç, Yönetim ve Toplum” adlı öğrenme alanında “... Bilinçli ve etkin yurttaş olarak topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varacaktır. Katılım kavramını ve sürecini tanırlar, demokratik yaşam için katılımın önemini savunurlar...” açıklamalarından yola çıkarak, sosyal bilgiler öğretim programının öğrencileri toplumsal yaşama hazırlamak için demokrasiyi ön planda tuttıkları göze çarpmaktadır.

Öğretim programlarında kazanımların amacı her ünite sonunda öğrencide, üniteye yer alan konulara uygun olarak davranış değişikliği meydana getirmektedir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programının da ünite ve öğrenme alanlarına göre kazanımları vardır. Hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkili kazanımlar sınıf kademesi temel alınarak aşağıda tablolar halinde sunulmuştur.

Tablo 15. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	Kendimi Tanıyorum	1-Başkalarının duygu ve düşüncelerini saygı ile karşılar.	Politik Okuryazarlık
		2-Sahip olduğu resmi kimlik belgelerindeki bilgiler analiz ederek kişisel kimliğine ilişkin çıkarımlarda bulunur.	Hukuk okuryazarlığı
		1-İnsanların belli bir amaç çerçevesinde oluşturdukları sosyal örgüt, resmi kurum ve grupları fark eder.	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı

Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	2-Ön bilgi ve yaşantısını kullanarak çevresindeki belli başlı sosyal problemler ya da ihtiyaçlarla grup, kurum ve sosyal örgütleri ilişkilendirir.	Politik Okuryazarlık
		3- Kendisi ile çevresindeki gruplar, kurumlar ve sosyal örgütler arasındaki etkileşime örnekler verir.	Politik Okuryazarlık
		4-Okul yaşamında gerekli gördüğü eğitsel-sosyal etkinlikler önerir.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		5-Okulunda ve yakın çevresinde katılacağı sosyal ve eğitsel etkinliklere karar verir.	Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	1-Yaşadığı yerin yerel yönetim birimlerini tanır.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Kamu hizmetlerinin yürütülmesinde yerel yönetimlerin rolünü açıklar.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Kamuoyunun yerel yönetimlere etkisine örnekler verir.	Politik Okuryazarlık
		4-Büyük Millet Meclisinin açılışı ile ulusal egemenliği ilişkilendirir.	Politik Okuryazarlık

Tablo 15. incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının 3 ünitesinde, toplamda 11 adet kazanımın hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu kazanımların 5 tanesi politik okuryazarlık, 3 tanesi hukuk okuryazarlığı ve 2 tanesi hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Sosyal bilgiler öğretim programında bir de ara disiplin kazanımları bulunmaktadır. Bu kazanımların içerisinde “İnsan Hakları ve Vatandaşlık Kazanımları” adı altındaki bölüm de doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkilidir. 4. sınıfa ait ara disiplin kazanımlar tablosu aşağıda sunulmuştur.

Tablo 16. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan ara disiplin kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Ara Disiplin Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Hep Birlikte	1-Sivil toplum kavramının önemini kavrar.	Politik Okuryazarlık
		2-Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.	Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	İnsanlar ve Yönetim	1-Yerel yönetimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Ülkemizi yönetenlerin halkın oyu ile yönetime geldiklerini bilir.	Politik Okuryazarlık
		3-Seçilme hakkının önemini kavrar.	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı
		4-Seçme hakkının önemini bilir ve bu hakkını gerektiği yerde kullanır.	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Üretimden Tüketime	1-Tüketici olarak haklarını bilir ve kullanır.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Tüketici olarak hakları ihlal edildiğinde yasal yollardan haklarını arar.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Aldığı ürünlerin son kullanma tarihine dikkat etmenin bir tüketici hakkı olduğunu fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 16. incelendiğinde 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında, ara disiplin kazanımlarından 10 tanesinin hukuk ve politik okuryazarlığı ile doğrudan ilişkili

olduğu göze çarpmaktadır. Bu kazanımların 5 tanesi hukuk okuryazarlığı, 3 tanesi politik okuryazarlık ve 2 tanesi hem politik hem hukuk okuryazarlığı ile ilgilidir.

Tablo 17. 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	1-Bulunduğu çeşitli grup ve kurumlar içindeki yerini belirler.	Politik Okuryazarlık
		2-İçinde bulunduğu gruplar ile gruplara ait rolleri ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Katıldığı gruplarda aldığı roller ile rollerin gerektirdiği hak ve sorumlulukları ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		4-Çocuk olarak haklarını fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ürettiklerimiz	1-İş birliği yaparak üretime dayalı yeni fikirler geliştirir.	Politik Okuryazarlık
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	1-Toplumun temel ihtiyaçlarıyla bu ihtiyaçlara hizmet eden kurumları ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Kurumların insan yaşamındaki yeri konusunda görüş oluşturur.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Sivil kuruluşlarını toplum etkinlik alanlarına göre sınıflandırır.	Politik Okuryazarlık
		4-Sivil toplum kuruluşlarının etkinliklerinin sonuçlarını değerlendirir.	Politik Okuryazarlık
		5- Bireylerin rolleri açısından sivil toplum kuruluşlarını resmi kurum ve kuruluşlarla karşılaştırır.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık

Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke, Bir Bayrak	1-Toplumsal yaşamı düzenleyen yasaların varlığını ve önemini fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Yaşadığı yerdeki merkeze bağlı yönetim birimleri ile bu birimlerin temel görevleriyle ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Merkezi yönetim birimlerini tanıyarak bu birimleri temel görevleriyle ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		4-Demokratik yönetim birimlerindeki yetki ile ulusal egemenlik arasındaki ilişkiyi açıklar.	Politik Okuryazarlık
		5-Ulusal egemenlik ve bağımsızlık sembollerine değer verir.	Politik Okuryazarlık

Tablo 17. incelendiğinde 5. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığına ilişkin 15 adet kazanımın olduğu göze çarpmaktadır. Kazanımların 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programına göre daha fazla artmış olması dikkat çeken bir özelliktir. Bu kazanımların 6 tanesi politik okuryazarlık, 9 tanesi ise hukuk okuryazarlığı ile ilgilidir.

Tablo 18. 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan ara disiplin kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Ara Disiplin Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	Haklarımı Öğreniyorum	1-Hakları korumanın önemini açıklar.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Sorumluluklarını evde ve okulda yerine getirir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Çocuk haklarına dair sözleşmenin önemini kavrar.	Hukuk Okuryazarlığı
Kültür ve Miras	Adım Adım Türkiye	1-Atatürk inkılaplarının, insan haklarının ülkemizde gelişimi için önemli olduğunu fark eder.	Politik Okuryazarlık ve Hukuk Okuryazarlığı
		2-Kadın ve erkeklerin cumhuriyetle birlikte	Hukuk

		yeni haklar elde ettiğini bilir.	okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Gerçekleşen Düşler	1-Bilimsel çalışmalara ve çalışmalarını yapan kişiler saygı duyar.	Politik Okuryazarlık
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Toplum İçin Çalışanlar	1-Sivil toplum kavramının önemini kavrar.	Politik Okuryazarlık
		2-Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.	Politik Okuryazarlık
		3-Yakın çevresindeki sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerinin farkında olur.	Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Bir Ülke, Bir Bayrak	1-Hukuk kurallarının toplumsal yaşamı kolaylaştıran bir değerler sistemi olduğunu kabul eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Merkezi birimlerin hangi birimlerden oluştuğunu bilir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Demokrasi ve ilkelerinin önemini kavrar.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		4-Demokrasinin insan hakları için vazgeçilmez bir değer taşıdığını takdir eder.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		5-Demokrasinin temelinin özgürlük ve eşitliğe dayandığını bilir.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		6-T.C. Anayasanın varlığının farkına varır.	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 18. incelendiğinde 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında toplam 15 tane hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkili ara disiplin kazanımları bulunmaktadır. Bu kazanımların 7 tanesi hukuk okuryazarlığı, 4 tanesi politik okuryazarlık ve 4 tanesi hem politik hem de hukuk okuryazarlığı ile ilişkilidir. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretimi

ara disiplin kazanımları ile karşılaştırıldığında, hukuk ve politik okuryazarlık ile ilgili ara disiplin kazanımlarının 5. sınıfta arttığı göze çarpmaktadır.

Tablo 19. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	1-Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Sosyal bilgilerin, Türkiye Cumhuriyeti'nin etkin bir vatandaşı olarak gelişimine katkısını fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ülkemizin Kaynakları	1-Vatandaşlık sorumluluğu ve ülke ekonomisine katkısı açısından vergi vermenin gereğini ve önemini savunur.	Hukuk Okuryazarlığı
Küresel Bağlantılar	Ülkemiz ve Dünya	1-Türk Cumhuriyetleri, komşu ve diğer ülkelerle olan kültürel, sosyal, siyasi ve ekonomik ilişkilerimizi Atatürk'ün milli dış politika anlayışı açısından değerlendirir.	Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	1-Demokrasinin temel ilkeleri açısından farklı yönetim biçimlerini karşılaştırır.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		2-Sivil toplum örgütlerinin çalışmalarının yasal olduğunu bilir.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
		3-Değişik dönem ve kültürlerde demokratik yönetim anlayışının tarihsel gelişimini tartışır.	Politik Okuryazarlık
		4-Tarihsel belgelerden yola çıkarak insan haklarının gelişim sürecini analiz eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		5-Türk tarihinde kadının konumu ile ilgili örnekleri, kadın haklarının gelişimi	Hukuk Okuryazarlığı

		açısından yorumlar.	
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	1-Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur.	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 19. incelendiğinde hukuk ve politik okuryazarlık ile ilişkili doğrudan 10 kazanımın yer aldığı görülmektedir. Bu kazanımların 5 tanesi hukuk okuryazarlığı, 2 tanesi politik okuryazarlık ve 3 tanesi hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır. 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programıyla karşılaştırıldığında, 6. Sınıf sosyal bilgiler programındaki hukuk ve politik okuryazarlık kazanımlarında, sayısal bir düşüş olduğu göze çarpmaktadır.

Tablo 20. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan ara disiplin kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Ara Disiplin Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	1-Vatandaş olmanın getirdiği sorunları fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Bütün insanların haklar yönünden eşit ve özgür olduklarını belirtir.	Hukuk Okuryazarlığı ve Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Demokrasinin Serüveni	1-İnsan haklarının tarihsel süreçte nasıl kazandırıldığını kavrar.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-İnsan haklarının uluslararası belgelerde güvence altına alındığını belirtir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerinin sınırlanabileceğini kavrar.	Hukuk Okuryazarlığı
		4-Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayan ülkeler arasında olduğumuzu ifade eder.	Hukuk Okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Elektronik Yüzyıl	1-Kitap, kaset, CD gibi materyalleri yasalara uygun bir şekilde üreten ve satan yerlerden almaya özen gösterir.	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 20 incelendiğinde 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında ara disiplin kazanımları olarak toplamda 7 tane, hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilişkili kazanım bulunmaktadır. Bu kazanımların 6 tanesi hukuk okuryazarlığını, 1'i ise hem hukuk hem de politik okuryazarlığı kapsamaktadır. Görüldüğü üzere 6. sınıf öğretim programında ara disiplin kazanımları olarak, hukuk okuryazarlığına sayısal açıdan daha fazla yer verilmiştir.

Tablo 21. 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	1-Doğru bilgi alma hakkı, düşünceyi açıklama özgürlüğü ve kitle iletişim özgürlüğü arasındaki bağlantıyı fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Kitle iletişim özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği kavramlarını, birbiriyle ilişkileri çerçevesinde yorumlar.	Hukuk Okuryazarlığı
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	1-Eğitim ve çalışma hakkının kullanılması ile devletin ve vatandaşın bu konudaki sorumluluklarını ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	1-Tarihsel süreçte düşünceyi ifade etme ve bilim özgürlüklerini bilimsel gelişmelerle ilişkilendirir.	Hukuk Okuryazarlığı
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	1-Vakıfların çalışmalarına ve sosyal yaşamdaki rolüne tarihten ve günümüzden örnekler verir.	Politik okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	1-Tarihsel süreçte Türk devletlerinde yönetim şekli ve egemenlik anlayışındaki değişim ve sürekliliği fark eder.	Politik Okuryazarlık
		2-Anayasamızın 2. maddesinde yer alan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin nitelikleri ile ilgili uygulamalara toplum hayatından örnekler verir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yönetim yapısını yasama, yürütme ve yargı kavramları çerçevesinde analiz eder.	Hukuk Okuryazarlığı

		4-Siyasi partilerin, sivil toplum örgütlerinin, medyanın ve bireylerin, gündemi ve yönetimin karar alma süreçlerini ne şekilde etkilediğini örnekler üzerinden tartışır.	Politik Okuryazarlık
		5-İçinde bulunduğu eğitsel ve sosyal faaliyetlerde işleyen süreçleri demokrasinin ilkeleri açısından analiz eder.	Politik Okuryazarlık
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	1-Küresel sorunların çözümlerinin yaşama geçirilmesinde kişisel sorumluluğunu far eder.	Politik Okuryazarlık
		2-Küresel sorunlarla uluslararası kuruluşların kuruluş amaçlarını ilişkilendirir.	Politik Okuryazarlık

Tablo 21. incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı ile doğrudan ilişkili, toplamda 12 kazanımın olduğu göze çarpmaktadır. Bu kazanımların 6 tanesi hukuk okuryazarlığı, 6 tanesi ise politik okuryazarlık ile ilgilidir. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı ile karşılaştırıldığında, 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında iki okuryazarlığın da eşit derecede dağılım gösterdiği görülmüştür.

Tablo 22. 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında doğrudan hukuk ve politik okuryazarlığı ile ilgili olan ara disiplin kazanımlar

Öğrenme Alanı	Ünite	Ara Disiplin Kazanım	İlgili Olduğu Okuryazarlık
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	1-İnsan haklarının yaşadığı toplumda daha etkin uygulanması için önerilerde bulunur.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Hakların ihlal edildiği durumlar karşısında yetkili kurumlara başvurmanın bir vatandaşlık görevi olduğunu belirtir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Yargı kararı olmadıkça hiç kimsenin özel yaşamına, ailesine ve evine karışılmayacağını, Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 16.	Hukuk Okuryazarlığı

		maddesine dayanarak açıklar.	
		4-Basın ve yayın organlarının kısıtlama olmadan özgürce çalışmaları gerektiğini ifade eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		5-Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		6-Kamu güvenliği ve kamu sağlığı söz konusu olduğunda, kanunlar çerçevesinde özgürlüklerin sınırlanabileceğini kavrar.	Hukuk Okuryazarlığı
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	1-Eğitimin kendisi için bir hak olduğunu fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		2-Zorunlu ve parasız ilköğretimin bütün çocuklar için bir hak olduğunu belirtir.	Hukuk Okuryazarlığı
		3-Çocukların çalışma yaşamında Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 32. maddesine uygun koşullarda çalışması gerektiğini ifade eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		4-Herkesin çalışma ve işini özgürce seçme hakkı olduğunu fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
		5-Seyahat etmenin bir özgürlük olduğunu belirtir.	Hukuk Okuryazarlığı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	1-Düşünce ve ifade özgürlüğünün önemini fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	1-Yakın çevresindeki ortak miras ürünlerinin korunması gerektiğini ifade eder.	Politik Okuryazarlık
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	1-Ülkemizde yasama, yürütme ve yargı organlarının bağımsız olduğunu fark eder.	Hukuk Okuryazarlığı

Tablo 22. incelendiğinde 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığıyla ilgili toplamda 14 ara disiplin kazanımı olduğu görülmektedir. Bu kazanımların 13'ü hukuk okuryazarlığı, 1'i ise politik okuryazarlık ile ilgilidir. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ara disiplin kazanımları ile karşılaştırıldığında, 7. sınıf öğretim programında da hukuk okuryazarlığına ait kazanımların sayısal yönden politik okuryazarlığa göre daha fazla olduğu göze çarpmaktadır.

TARTIŞMA ve SONUÇ

Sosyal bilgiler dersi ilköğretim kademesinde öğrencilere, etkin vatandaşlık davranışının kazandırıldığı en önemli derslerden biridir. Milli Eğitim Temel Kanunu'nun genel amaçları arasında yer alan "demokrasiyi benimsemiş ve etkin vatandaşlık davranışını içselleştirmiş bireyler yetiştirmek" maddesi, ilköğretim kademesinde çoğunlukla sosyal bilgiler dersi ile hayat bulmaktadır. Etkin vatandaşlık davranışının gelişimi ise hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlık seviyesinin yüksek olmasıyla sağlanabilir. Bu bağlamda 2005 yılında yapılandırıcı yaklaşımın benimsenmesi ile birlikte sosyal bilgiler öğretim programında da değişiklikler meydana getirilmiştir. 2005 yılında kabul edilen yeni program, 2009 yılında çeşitli düzenlemelere ve değişimlere tabi tutulmuştur.

Sosyal bilgiler öğretim programının genel amaçları incelendiğinde, toplam 17 madde içerisinde 9'unun hukuk ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu bulguya dayanarak, sosyal bilgiler dersinin en önemli işlevlerinden birinin, hukuk ve politik okuryazarlığını öğrencilere kazandırmak olduğu söylenebilir. Ayrıca sosyal bilgiler dersinin, diğer sosyal bilimler ile disiplinler arası bir etkileşim içerisinde olduğu düşünülebilir.

Sosyal bilgiler öğretim programında ilköğretim 4-8. sınıf düzeyindeki öğrencilere diğer derslerle birlikte 9 becerinin kazandırılmasının yanı sıra sosyal bilgiler dersinin kendine özgü 6 beceriyi de kazandırmayı amaçladığı görülmüştür. 4. ve 7. sınıfta kazandırılması hedeflenen "karar verme" becerisi ile 5. ve 6. sınıfta kazandırılması hedeflenen "sorumluluk" becerisi politik okuryazarlıkla ilgilidir. Bu bağlamda sosyal bilgiler öğretim programının hukuk okuryazarlığına ilişkin kazandırmayı hedeflediği bir beceri, bulgular arasında yer almamaktadır.

Hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili kavramlar incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretim programında 4. sınıflar için 91 kavramın içinden 27 kavramın; 5. sınıflar için 121 kavram içerisinde 34 kavramın; 6. sınıflar için 124 kavram içerisinde 40 kavramın ve 7. sınıflar için 121 kavram içerisinde 40 kavramın, hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu göze çarpmaktadır. Ancak 5., 6., ve 7. sınıfta verilmiş olan kavramların çoğu, 4. sınıfta verilmiş olan kavramlar ile aynıdır. Bu bulgudan yola çıkarak, sosyal bilgiler öğretim programında sınıf kademesi yükseldikçe hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili kavram sayısının artmadığı, pekiştirilmesi ve içselleştirilmesi için aynı kavramların tekrar edildiği ve öğretim programının sarmallık yapısından dolayı bu kavramların tekrar edildiği sonucu çıkarılabilir.

Sosyal bilgiler öğretim programında kazandırılması hedeflenen 20 tane değer içerisinde, 6 tanesinin hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili olduğu görülmüştür. Kazandırılması hedeflenen değerler incelendiğinde; 4. sınıf için "bağımsızlık" değeri, 5. sınıf için "dayanışma" değeri, 6. sınıf için "hak ve özgürlüklere saygı" değeri, 7. sınıf için ise "farklılıklara saygı" değeri sınıf bazında tek başına verilen değerler arasındadır. Bunun yanında "sorumluluk" değeri hem 5.

hem de 6. sınıfta, “adil olma” değeri de hem 5. hem de 7. sınıftaki değerlerin arasında yer almaktadır. Bu değerlerin 3 tanesi politik okuryazarlıkla, 3 tanesi hukuk okuryazarlığıyla ve 1 tanesi hem hukuk hem de politik okuryazarlığı ile ilgilidir. Merey ve diğerlerinin de belirttiği gibi (2012), sosyal bilgiler öğretim programı içerisinde en fazla vurgulanan değerler; sorumluluk, dayanışma ve bağımsızlık değerleridir. Bu bulgulardan yola çıkarak, öğretim programında etkin vatandaş yetiştirmeye yönelik değerler eğitiminden yeteri düzeyde yararlanıldığı söylenebilir. Sosyal bilgiler dersinde 9 tane öğrenme alanı bulunmaktadır. Bu öğrenme alanları incelendiğinde, 6 tanesinin hukuk ve politik okuryazarlık ile ilgili olduğu görülmüştür. Öğrenme alanlarının çoğunun hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili olması, kuşkusuz sosyal bilgiler dersinin etkin vatandaş yetiştirmede ne kadar önemli bir yeri olduğunu kanıtlar. Bu öğrenme alanlarının 2’si hukuk okuryazarlığı, 1’i politik okuryazarlık ve 3’ü hem hukuk hem de politik okuryazarlık ile doğrudan ilişkilidir.

Sosyal bilgiler dersinin en önemli amaçlarından biri öğrencilerde etkin vatandaş davranışlarının gelişmesini sağlamaktır (TTKB, 2009). Bu bağlamda araştırmada son olarak, hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığının sosyal bilgiler öğretim programı kazanımlarında ne derecede yer aldığı araştırılmıştır. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında, 46 kazanımdan 11’i hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlık ile ilgilidir. Bu kazanımların 6’sı politik okuryazarlık, 3’ü hukuk okuryazarlığı ve 1’i hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Kazanımlar arasında sadece 1’i duyuşsal alana hitap etmektedir. 4. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının 47 ara disiplin kazanım içerisinden ise 10’u hukuk ve politik okuryazarlığı ilişkilidir. Bu kazanımların 3’ü politik okuryazarlığı, 5’i hukuk okuryazarlığı ve 2’si hem politik hem de hukuk okuryazarlığını kapsamaktadır. Hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili olan ara disiplin kazanımların hepsi bilişsel alana yöneliktir. Bu bulgulara dayanarak, öğretim programındaki ara disiplin kazanımlarında duyuşsal alan eksikliğinden söz edilebilir. 5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında toplamda 46 kazanımın içerisinden 15’i doğrudan hukuk ve politik okuryazarlık ile ilgilidir. Bu kazanımların 6’sı politik okuryazarlık, 8’i hukuk okuryazarlığı ve 1’i hem hukuk hem de politik okuryazarlığı kapsamaktadır. Kazanımların arasında sadece 1 tanesi duyuşsal alana hitap etmektedir. 5. Sınıf öğretim sosyal bilgiler öğretim programının 29 ara disiplin kazanımlarından ise 15 tanesi hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığı ile ilgilidir. Bu kazanımların 7 tanesi hukuk okuryazarlığı, 4 tanesi politik okuryazarlık ve 4 tanesi hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Kazanımlar içinde 3’ü duyuşsal alana hitap etmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde, toplamda 43 kazanım içerisinden 10 tanesi hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığı ile ilişkilidir. Bu kazanımların 5 tanesi hukuk okuryazarlığı, 2 tanesi politik okuryazarlık ve 3 tanesi hem politik hem de hukuk okuryazarlığını kapsamaktadır. Kazanımlardan 3 tanesi duyuşsal alana hitap etmektedir. 6. sınıf sosyal bilgiler öğretim programının ara disiplin kazanımları incelendiğinde, 24 ara disiplin kazanımın içinden 6 tanesinin hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilişkili olduğu görülmüştür. Bu kazanımların 5 tanesi hukuk okuryazarlığı, 1’i ise hem hukuk hem de politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Kazanımlardan sadece 1

tanisi duyuşsal alana hitap etmektedir. 7. Sınıf sosyal bilgiler öğretim programı incelendiğinde, toplamda 39 kazanımın içerisinde 12 tanesinin doğrudan politik ve hukuk okuryazarlığı ile ilişkili olduğu görülmüştür. Kazanımların 6 tanesi hukuk okuryazarlığı, 6 tanesi ise politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Kazanımların hepsi bilişsel alana hitap etmektedir. 7. sınıfa ait ara disiplin kazanımları incelendiğinde ise, toplam 28 kazanım içerisinde 14'ü hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgilidir. Bu kazanımların 13'ü hukuk okuryazarlığı, 1'i ise politik okuryazarlığını kapsamaktadır. Gazel ve Erol'un belirttiği gibi (2011) kazanımların hepsi bilişsel alan ile ilgilidir ve kazanımların diğer alanlarla ilgisinin az olması bir eksiklik olarak ele alınabilir. Bunların yanında kazanımlar bütüncül olarak ele alındığında, hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlıkla ilgili 4-7. sınıfları için toplamda 48 kazanım, 45 tane ise ara disiplin kazanımının olduğu görülmüştür. Kaymakçı'nın da belirttiği gibi (2012) ara disiplinlerde en fazla kazanımların İnsan Hakları ve Vatandaşlık Eğitimi'ne verilmiş olması sosyal bilgiler eğitiminde etkin vatandaşlığa verilen önemin bir göstergesidir.

Araştırma sonuçlarından yola çıkarak;

- 1- Araştırma, sosyal bilgiler öğretim programının eğitim durumları ve değerlendirme boyutları ele alınarak, kapsam bakımından geliştirilebilir.
- 2- Etkin vatandaşlık davranışının duyuşsal alan ile doğrudan ilgili olduğu düşünülürse, öğretim programında duyuşsal alan ile ilgili kazanımlara daha fazla yer verilebilir.
- 3- Sosyal bilgiler öğretim programında hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlık ile ilgili becerilerin sayısı artırılabilir.
- 4- Hukuk okuryazarlığı ve politik okuryazarlığı etkin vatandaş yetiştirmedeki ana etmenleri oluşturduklarından dolayı, dolaylı yoldan diğer ders içeriklerine de yedirilerek disiplinler arası bir yaklaşım benimsenebilir. Bu bağlamda diğer öğretim programlarında bu kavramlarının ne düzeyde yer aldığı araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Adal, E. (1995). *Hukukun Temel İlkeleri*. İstanbul: Fatih Yayınevi.

Anayurt, Ö. (2007). *Hukuka Giriş ve Hukukun Temel Kavramları*. 8. Baskı. Ankara: Seçkin.

Andaç, F. (2008). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Detay.

Balcı, A. (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. 8. Baskı. Ankara: Pegem A.

Bilge, N. (2012). *Hukuk Başlangıcı*. 30. Baskı. Ankara: Turhan.

- Dawes, J., Cesarini, D., Fowler, J., Johannesson, M., Magnusson, P., Oskarsson, S. (2014). The Relationship between Genes, Psychological Traits and Political Participation, *American Journal of Political Science*, 58 (4), 888-903.
- Doğanay, A., Çuhadar, A., & Sarı, M. (2007). Öğretmen adaylarının siyasi katılımı düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 50(50), 213-246.
- Ekman, J., Amna, E. (2012). Political Participation And Civic Engagement: Towards A New Typology, *Human Affairs*, 22, 283-300.
- Gargia, J. and Michaelis, J.U. (2001). *Social Studies for Children (A Guide to Basic Instruction)*. USA: Allyn & Bacon Company.
- Glesne, C. (2013). *Nitel Araştırmaya Giriş*. P. Yalçınoğlu ve A. Ersoy (Çev. Ed.), Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kaplan, İ. (1994). Demokrasi-Hukuk-Otorite. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. 49 (1): 267-271.
- Kaymakçı, S. (2012). Sosyal Bilgiler Öğretim Programında İlişkilendirmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 273-304.
- Merey, Z. , Karatekin, K. ve Kuş, Z. (2012). İlköğretimde Vatandaşlık Eğitimi: Karşılaştırmalı Kuramsal Bir Çalışma. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 32(3): 795-821.
- Onken, H., Dirk, L. (2014). Social Background, Civic Education and Political Participation of Young People - the German Case. *Journal Of Social Science Education*, 13 (3), 68-72.
- Oğuz, S. (2013). *Ortaokul Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Eğitimi Çerçevesinde Hukuk Okuryazarlık Düzeylerinin Belirlenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Öztürk, C. (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler arası Bir Bakış. C. Öztürk. (Edt.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi: Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem A. ss. 1-31.
- Patton, M. (2014). *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*. Bütün, M. ve Demir, S. B. (Çev. Ed.), Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) (2009). İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. (1982).

Uysal, B. (1981). Siyasal Katılma ve Katılma Davranışında Ailenin Etkisi, *Amme İdaresi Dergisi*, Ankara.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. 7. Baskı. Ankara: Seçkin.

Zariski, A. (2014). *Legal Literacy: An Introduction to Legal Studies*. Kanada: AU Press.

*Kara, H.& Tangülü, Z. (2016). Sosyal Bilgiler öğretim programında hukuk ve politik okuryazarlığı üzerine bir durum incelemesi. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 2 (1), 1-28. <http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/29625/318082>

EXTENDED ABSTRACT

One of the main aims of education in terms of democracy is the adoption of participatory and pluralistic democratic society structure by citizens and its transformation into a life style. Another aim is to raise individuals, who are aware of individual rights and freedoms, and internalize democratic values and attitudes, moreover to turn these people into active citizens. It is expected that the individuals in the training process will be the ones who have undertaken the responsibility of contributing to the society while maintaining their own self-structure. In this context, the aim of social studies course is to educate and raise responsible citizens who are efficient (MEB, 2009). States which embrace democracy are legal entities that accept the rule of law and continue their existence with the political participation of citizens. As stated in the non-amendable 2. article of the Constitution, the Republic of Turkey is a democratic, social, secular and law state within the framework of national unity and justice (Anayasa, 1982). In this context, it is expected to have citizens with advanced level of political and legal literacy awareness. Despite the lack of a common definition of political literacy, in the narrowest sense it can be defined as having citizens within political systems have a say in the rulers and political decisions taken (Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2007). The aim of legal literacy is to enable individuals to become aware of the rights and responsibilities of law as an effective citizen rather than to specialize in the field of law and to make it possible to transform legal knowledge into behavior in their lives (Zariski, 2014). The aim of the study is to carry out a case study on legal and political literacy in the social studies curriculum. The research was formed as a case study which is one of the qualitative research types to achieve the purposes. For data collection, document review technique which is among the qualitative data collection methods was used. The collected data were analyzed using the descriptive analysis approach according to the criteria determined for the purposes of the research. Based on the results of the study, the educational situation and evaluation dimensions and scope of the social studies curriculum can be improved. Given that effective citizenship behavior is

directly related to the affective domain, more attention can be given to outcomes in the affective domain in the curriculum. The number of skills related to legal literacy and political literacy in the social studies curriculum can be increased. Since legal literacy and political literacy constitute the main factors for raising effective citizens, an interdisciplinary approach can be adopted by indirectly placing these concepts to other course contents. In this sense, it can be investigated to what extent these concepts are included in the curricula of other educational programs.

DİLİMİ ZENGİNLEŞTİRİYORUM: ANA DİLİ, ATASÖZÜ

I ENRICH MY LANGUAGE: MOTHER LANGUAGE, PROVERB

Etkinlik Makalesi

Gülen KOÇAN¹

Makale gönderim tarihi 29 Mart 2017

Makale kabul tarihi 18 Mayıs 2017

Özet

Bu etkinlik, 2. Sınıf Türkçe Dil Bilgisi öğrenme alanı, "Atasözlerinin anlamını bilir, günlük konuşmalarında ve yazılarında kullanır." kazanımı ile ilişkilendirilerek planlanmış ve uygulanmıştır. Etkinliğin sonunda öğrencilerin okuduklarında, dinlediklerinde geçen atasözlerini fark edip, anlamlarını merak ederek araştırmaları ve günlük konuşmalarında ve yazılarında seveerek kullanmaları hedeflenmiştir. Bu etkinliğin öğrenenlerin dilini sevmesine, zenginleştirmesine ve öz güvenle kullanmasına katkı sağladığı görülmüştür. Etkinlik, öğrenci merkezli ve sorgulamaya uygun olarak hazırlanmıştır. Etkinliğin, iletişim kurma, dinleme, katılım ve öz değerlendirme bakımlarından öğrenciyi ileri seviyeye taşıdığı görülmüştür. Disiplinler arası geçişler ve çoklu zekaya hitap ettiğinden hatırlanacak bir etkinlik olmuştur. Ortaya bir ürün çıkarma ve bunun sergilenmesi de öğrenilenlerin kalıcı olmasını sağlamıştır. Biçimlendirici değerlendirmenin olmazsa olmaz bir parçası olan öz değerlendirme yapılmış, öğretmen tarafından da geri bildirim verilmiştir. Bu etkinlik Ankara'da ilkököl 2. sınıfta uygulanmıştır. Sınıf mevcudu 12 kız, 12 erkek olmak üzere 24 öğrenciden oluşmaktadır. Öğrencilerin ön araştırma notları, öğretmenin hazırladığı posterler, t çalışması formatı, Barış Manço (Ali Yazar, Veli Bozar Keskin Sirke Küpüne Zarar) şarkısı, atasözleri sözlük ve öyküleri kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Türkçe, atasözü, sözlük, anlam, öz değerlendirme

Abstract

The activity in 2nd Grade Turkish Grammar was planned and applied by connecting it with the goals of "He knows the meaning of the proverbs and the morally and literally." It was aimed that, at the end of the activity, students will recognize the proverbs when they read or hear something and use them joyfully in daily speech and in writing. This activity should provide the students to love, enrich and use their mother tongue confidently. This was prepared as a "student-centered" and "suitable for questioning" activity. It is expected to improve the student to a high level in terms of communicating, listening, participating and self evaluating. It was a memorable study in terms of addressing integrated skills and multiple intelligence. Creating a product and its exhibition ensured the learnt subjects to be permanent. The self evaluation which is a must formative evaluation was done and the feedback was given by teacher. This activity was applied in Ankara at primary school, 2nd Grade. The class consists of 24 students including 12 boys and 12 girls. Students' preresearch notes, posters, t study format, The song "Ali yazar, Veli bozar..." by Baris Manco, proverbs, dictionaries and stories were used.

Key words: Turkish, proverb, dictionary, meaning, self-evaluation

¹ Öğretmen, Başkent Üniversitesi Özel Ayşeabla İlkokulu, Çankaya/ANKARA, gkocan@ayseabla.k12.tr

GİRİŞ

Bireyler öğrenme ortamına bilgi ve tecrübe farklılıklarıyla gelmekte ve kendi kapasiteleri çerçevesinde algılayıp öğrenmektedirler. Bu nedenden dolayı dil süreçlerinin kazandırılmasında tek yöntem, tek anlayış ve tek etkinlik fikri asla uygun değildir (Akyol, 2008). Her öğrencinin ihtiyaçlarının belirlenmesi önemlidir. Bu bağlamda her öğrenci kendi gelişimsel kilometre taşlarını farklı ama bağlantılı biçimde başarıyla oluşturur. Dinleyerek ve gözlemler yaparak özellikle öğrencilerin keyif aldığı öğrenme alanları tespit edilebilir, böylece öğrenmeyi daha da ileriye götürüp kapsamını genişletmek için ilgi çekici deneyimler planlanabilir (Uluslararası İlköğretim İçin Müfredat Çerçevesi, 2010). Bu çerçevede çeşitli etkinlikler vasıtasıyla öğrencilerin atasözlerini öğrenirken farklı deneyimler yaşamaları amaçlanmıştır.

ETKİNLİĞİN UYGULANMASI ve DENEYİMLER

Etkinlik, Ankara ilinde bulunan bir ilkokulun 2.sınıf seviyesinde 3 ders saati (40+40+40 dakika) uygulanmıştır. İyi planlama yapılır ve yönergeler etkili bir şekilde verilirse öğretim yöntemleri rahatlıkla uygulanabilir. Çalışma 2017 yılının şubat ayının ilk yarısında uygulanmıştır. Bu çalışmada etkinlikler "Dilinin zenginliklerini bilir, günlük konuşmalarında ve yazılarında severek ve öz güvenle kullanır." Kazanımına yönelik hazırlanmıştır. Etkinlikte kullanılan araçlar şu şekildedir: Barış Manço (Ali Yazar, Veli Bozar şarkısı), Özellikler Poster, Atasözleri Metni, Atasözleri Sözlükleri, Atasözleri Liste Poster, Ders Defteri.

Ayrıca öğretmen tarafından Mini Telli Dosya (3 tane renkli A4 kâğıdını ortadan katlayıp 6 yaprak elde edilir. Telli dosya aynı boyda kesilir. Kâğıtlar delinip takılır.) oluşturularak öğrencilere üzerini doldurmaları için dağıtılmıştır.

Etkinliğe ön bilgi yüklemesi amacıyla birkaç gün önceden "Atasözleri ile ilgili araştırma yapıp defterinize not alınız." konulu ön çalışma yaptırılmıştır. Bu çalışma sınıfta uygulanacak etkinliğe öğrencilerin hazır gelmeleri konusunda çok faydalı olmuştur.

Dikkat çekme ve motivasyon amacıyla, derse sorularla başlanılmıştır. (5 dakika)

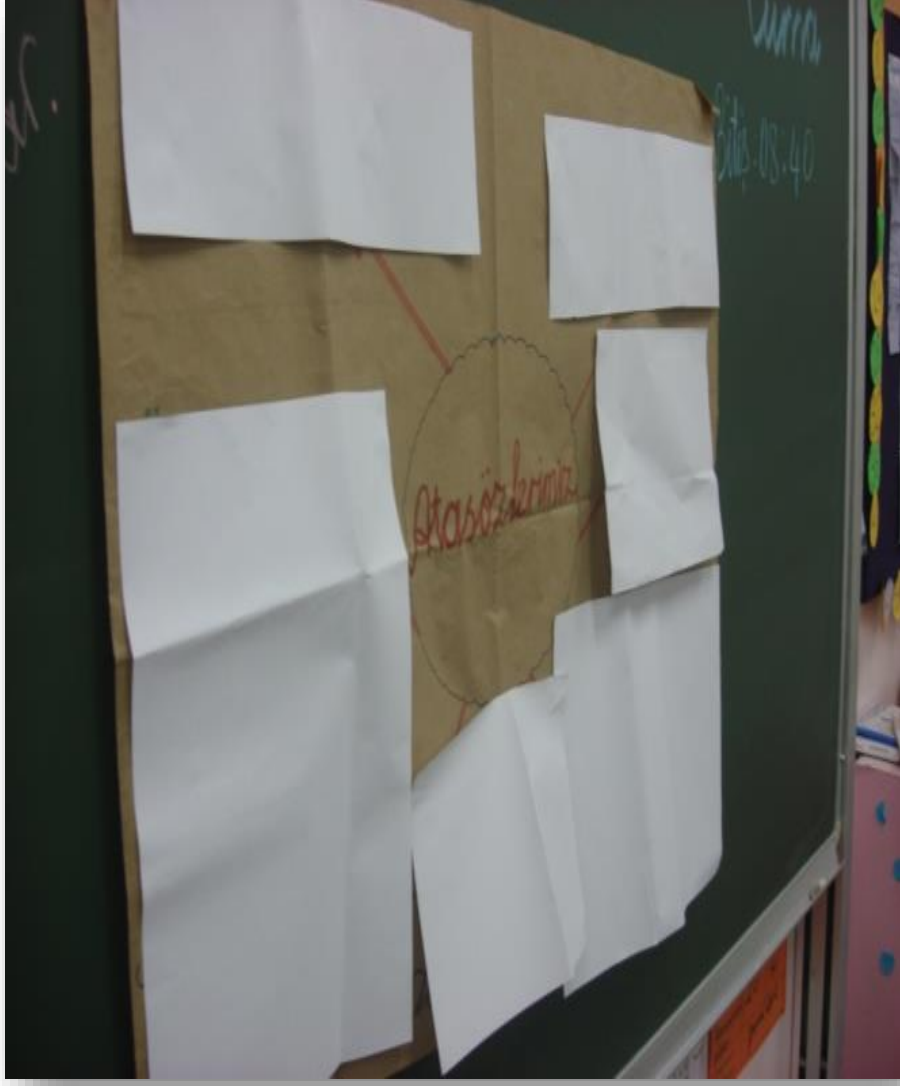
- Barış Manço'yu kimler tanıyor? (Tüm sınıf tanıyor.)
- Kimler seviyor? (Tüm sınıf seviyor.)
- Hangi şarkısını biliyorsunuz? (Arkadaşım Eşek)
- Kim söylemek ister? Birkaç öğrenci parmak kaldırdı, biri tahtaya çıktı ve tam olmasa da söyledi.
- Şimdi size Barış Manço'nun bir şarkısını dinleteceğim. Dikkatli dinlemenizi istiyorum. Özellikle nakarat bölümlerini dikkatle dinleyin.
- "Konumuzun ne olduğunu siz bulacaksınız." Yönergesi verildi.
Şarkıyı dinledikten sonra;
- "Atasözleri" diye konuyu bulmuş oldular.
"Dinlediğiniz şarkıda hangi atasözleri geçiyor?" Sorusu ile ilgili konuştuk.
- Ali yazar, Veli bozar.
- Keskin sirke küpüne zarar. (5 dakika)
"Sizin bildiğiniz atasözleri var mı?" sorusu ile ön bilgi yoklaması yaptım.
- Bildikleri atasözlerini sınıfta paylaştılar. (öğrenciden öğrenciye etkileşim)
- Konuyu bulduktan sonra, ürün olarak hazırladığım mini dosyalar dağıtıldı. Kapak hazırlamaları için on dakika verdim.
- Kapak hazırlığı bitiş saatini tahtaya yazdım. Başlama: 08:30 Bitiş: 08:40 (10 dakika)
- Kapak hazırlarken şarkıyı yeniden dinlemek istediler.
- Özensiz çalışma yapan öğrencilerim bile çok özenli ve istekli çalıştılar. "Müzik mi özenerek yapmanı sağladı?" diye sordum. Öğrenci: "Evet, o zaman daha sık müzik." dedi.

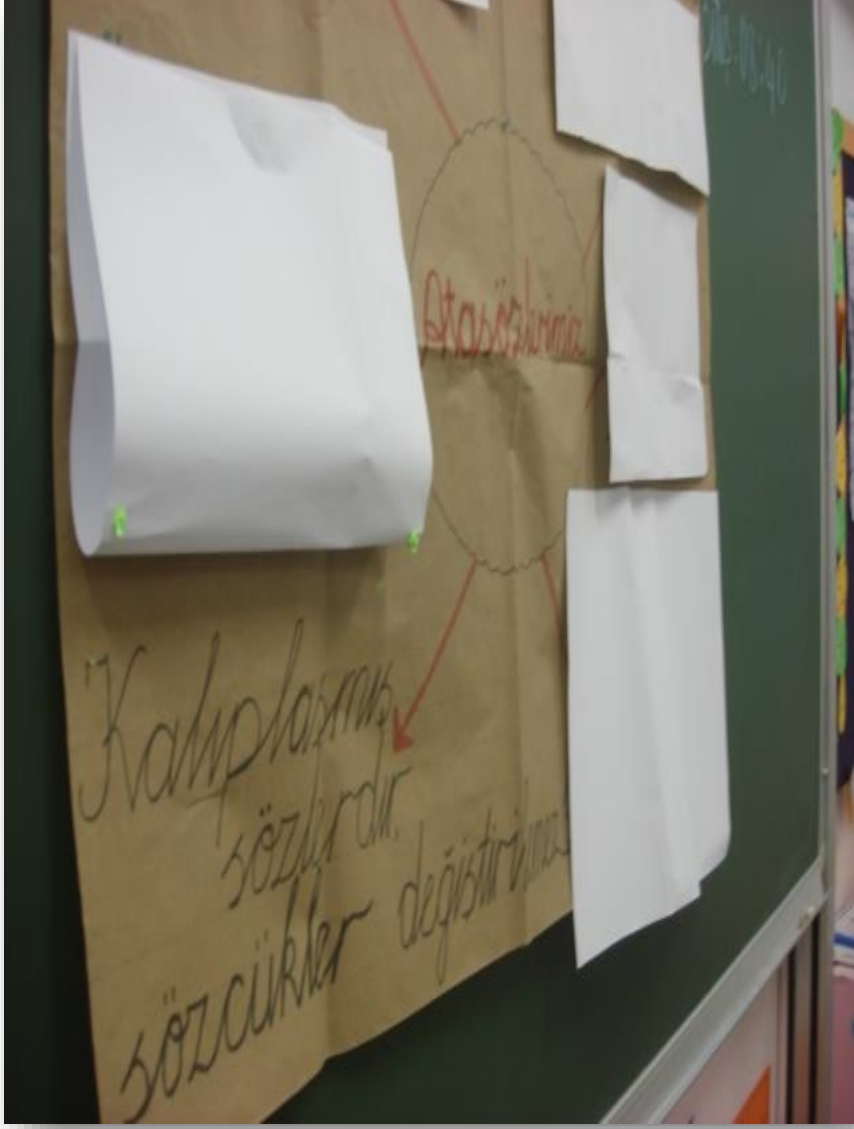
Fotoğraf1: Ürün kapak hazırlığında yazıp görselleştirdiği atasözleriyle, öğrenci ön bilgilerini gösteren fotoğraf

Kapak hazırlama aşaması, ön bilgilerini yoklama amacıyla hem öğretmen olarak bana; hem de kendini yazılı ve görsel olarak ifade etme fırsatı bulduğu için öğrencilere faydalı olmuştur.

- Daha önceden hazırladığım ve atasözlerinin özelliklerinin yazılı olduğu posterin üzerini dosya kâğıtlarıyla kapatıp tahtaya astım. Ön çalışma olarak verdiğim araştırma bilgi notlarının yazılı olduğu defterlerini çıkarmalarını istedim.
- "Atasözlerinin bir özelliğini söyleyin. Bilerseniz posterin bir perdesi açılacak." diye yönerge verdim. Sırayla söylediler ve poster tamamen açılmış oldu. (Ön çalışma sayesinde hazırlıklı olduklarından katılımda bulundular. Bu da çok hoşlarına gitti.)
(10 dakika)

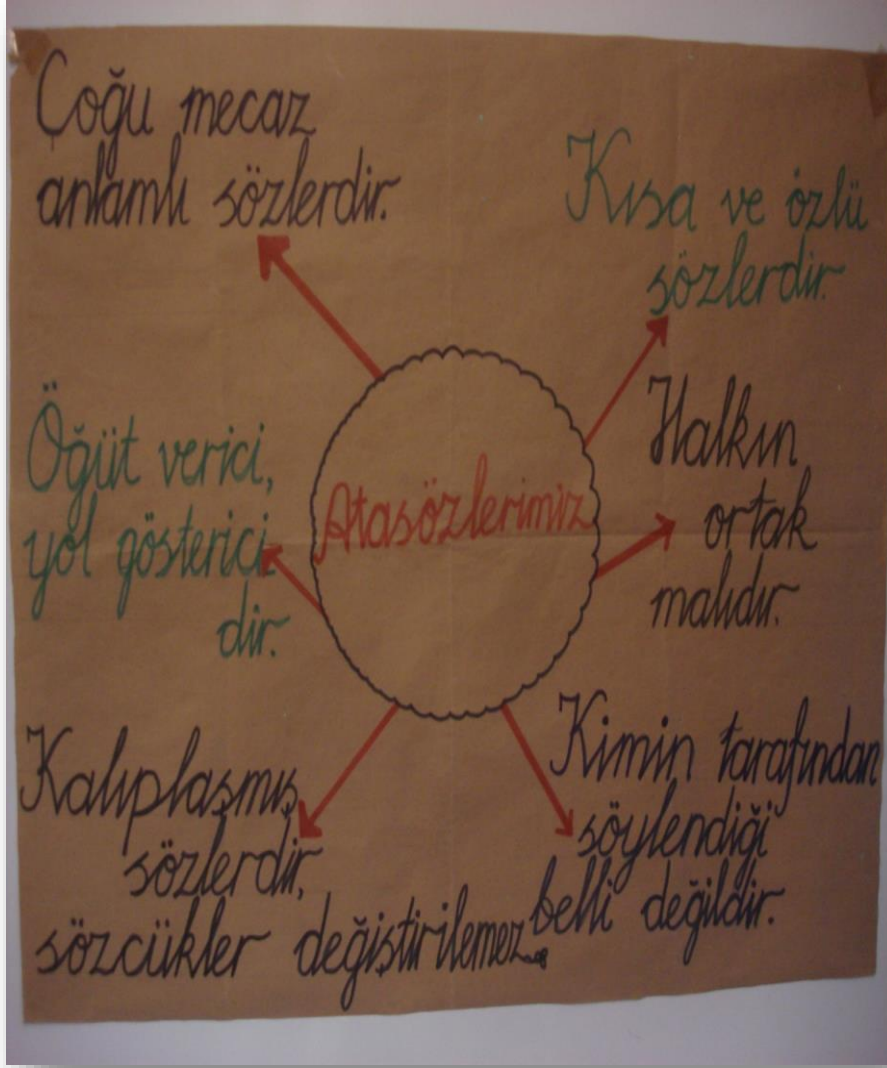
Fotoğraf2: Atasözleri özelliklerinin yazılı olduğu ve öğrenci katılımını sağlamak amacıyla kapatılmış posterin fotoğrafı

Fotoğraf3:
Hazırlık

alıőmasından

fağdalanarak atasözlerinin özelliklerini söyledikçe açılan posterin fotoğrafı

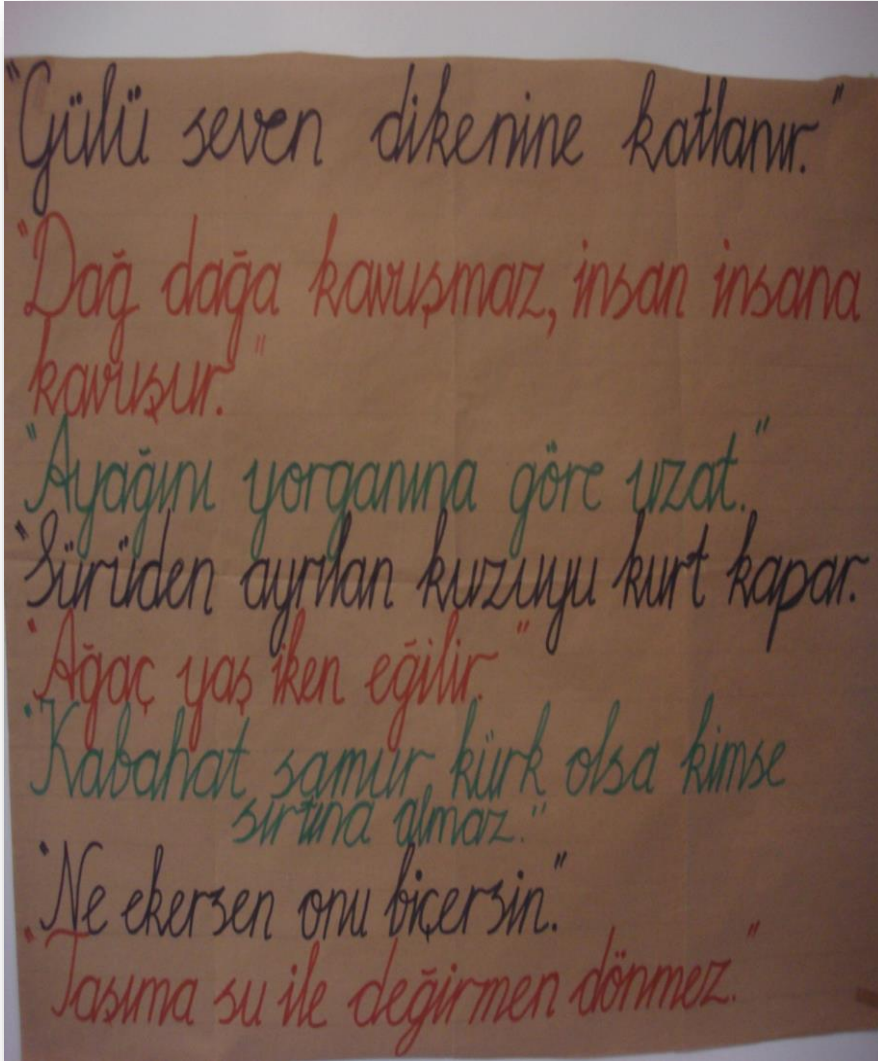

Fotoğraf4:

Öğrenci katılımıyla açılan Bilgi Posterini gösteren fotoğraf

Atasözleri Listesi

- Atasözlerinden örnekler yazdığım listeyi de tahtaya astım.
- Öğrenciler okudular ve anlamını konuştuk.(10 dakika)

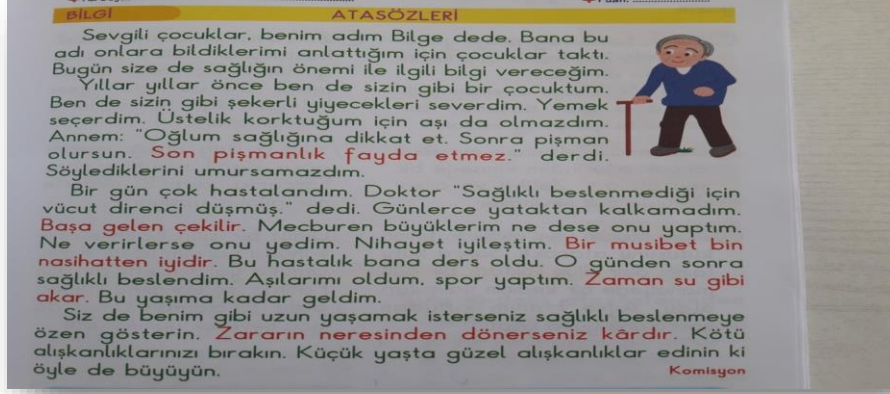

Fotoğraf5:
Atasözlerinden

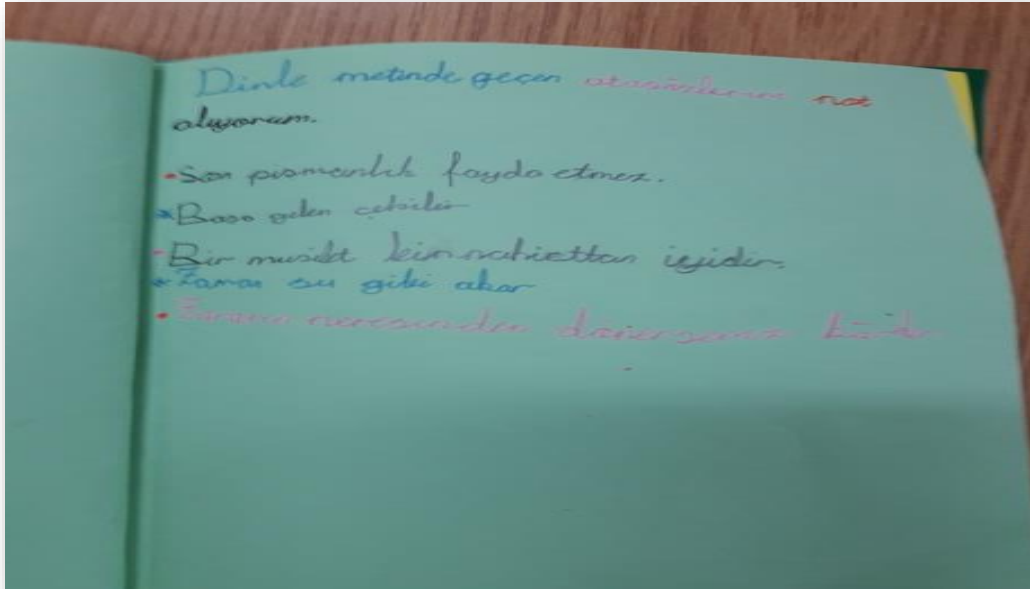
örneklerin listelendiğini gösteren fotoğraf

Dinleme Not Alma

Atasözleri metnini okudum. Dinlerken metinde geçen atasözlerini fark etmek için çaba gösterdiler ve mini dosya ürün sayfasına not aldılar. Seçtikleri bir atasözünün anlamını sözlükten bularak ürün sayfasına yazıp resimlediler. (15 dakika)

Fotoğraf6:
Dinlemeye odaklanmaları, atasözlerini fark etmeleri ve not almaları amacıyla öğretmen tarafından okunan metnin fotoğrafı

Fotoğraf7:
Metni dinleyerek not aldıkları atasözlerini gösteren fotoğraf

Fotoğraf8: Not aldıkları atasözlerinden birini seçerek (seçme şansı vermek öğrenci için önemlidir) anlamını kaynaklardan araştırıp bulduğu çalışmayı gösteren fotoğraf

Etkinliğin değerlendirme aşamasında sınıf 24 öğrenciden oluştuğu için altışar kişilik gruplar oluşturuldu. "t" formatı yönergesi verilerek etkinliğin değerlendirileceği söylendi. Bu arada her grup kendi arasında konuşarak ne yazacaklarına karar verdi.

Atasözü

Nedir? Ne Değildir? "t" formatı ile değerlendirildi.

(t formatı akla gelebilecek her kavram/ terim için kullanılabilir. Kâğıdın dikey olarak en üstüne kavram yazılır. t harfinin bir koluna Nedir? diğer koluna Ne Değildir? yazılır. t formatı gruplara / bireylere dolaştırılarak grupların / bireylerin görüş ve düşünceleri "t" nin sağlı sollu kollarının altına yazdırılır. Bu format değerlendirme için kullanılabileceği gibi ön bilgi yoklaması için de kullanılabilir.)

"t" formatı yönergesi:

- Her grup birer cümle yazacak.
- Bir sonraki grup, bir önceki grubun yazdığını okuyacak, yazılmayanı yazacak. ("Dinlerken; dikkatli dinle, söyleneni söyleme" uyarısı, yazarken de dikkatli oku, yazılanı yazma." diye yapılır.)
- "Nedir?" sorusunu ön çalışma notlarına ve sınıftaki ön bilgi yüklemesine dayanarak kolayca cevapladılar.
- "Ne değildir?" sorusunda zorlandılar ve düşünmeleri gerekti. Bu zorlayıcı bir taktiktir. Grupça tartışarak atasözlerinin ne olmadığına karar verip yazdılar. ("Anlamsız konuşmalar değildir. Deyim değildir. Uzun konuşmalar değildir." gibi ifadeler kullandılar.) (15 dakika)

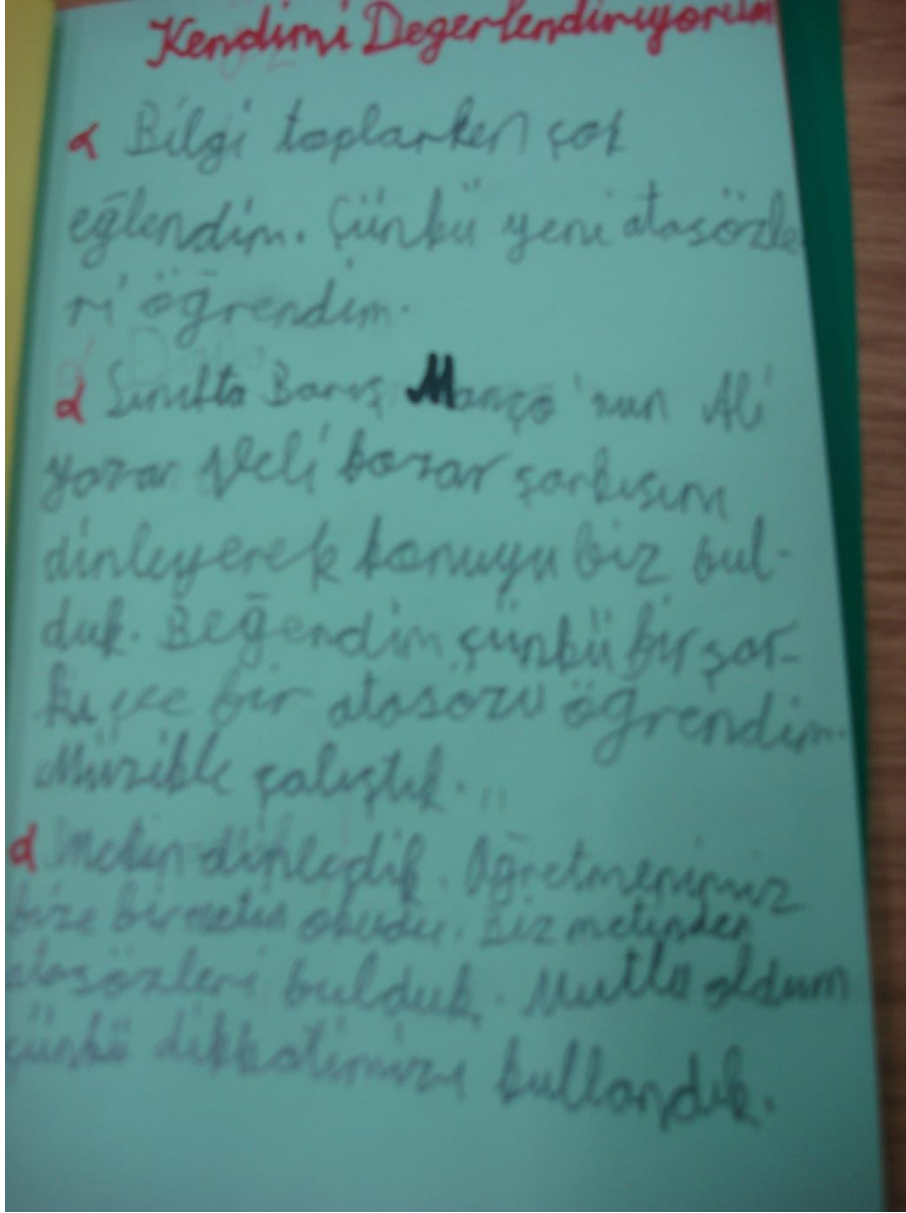

Fotoğraf9: "t" değerlendirme formatını ve öz

değerlendirmeden sonra ürünlerin sergilendiğini gösteren fotoğraf

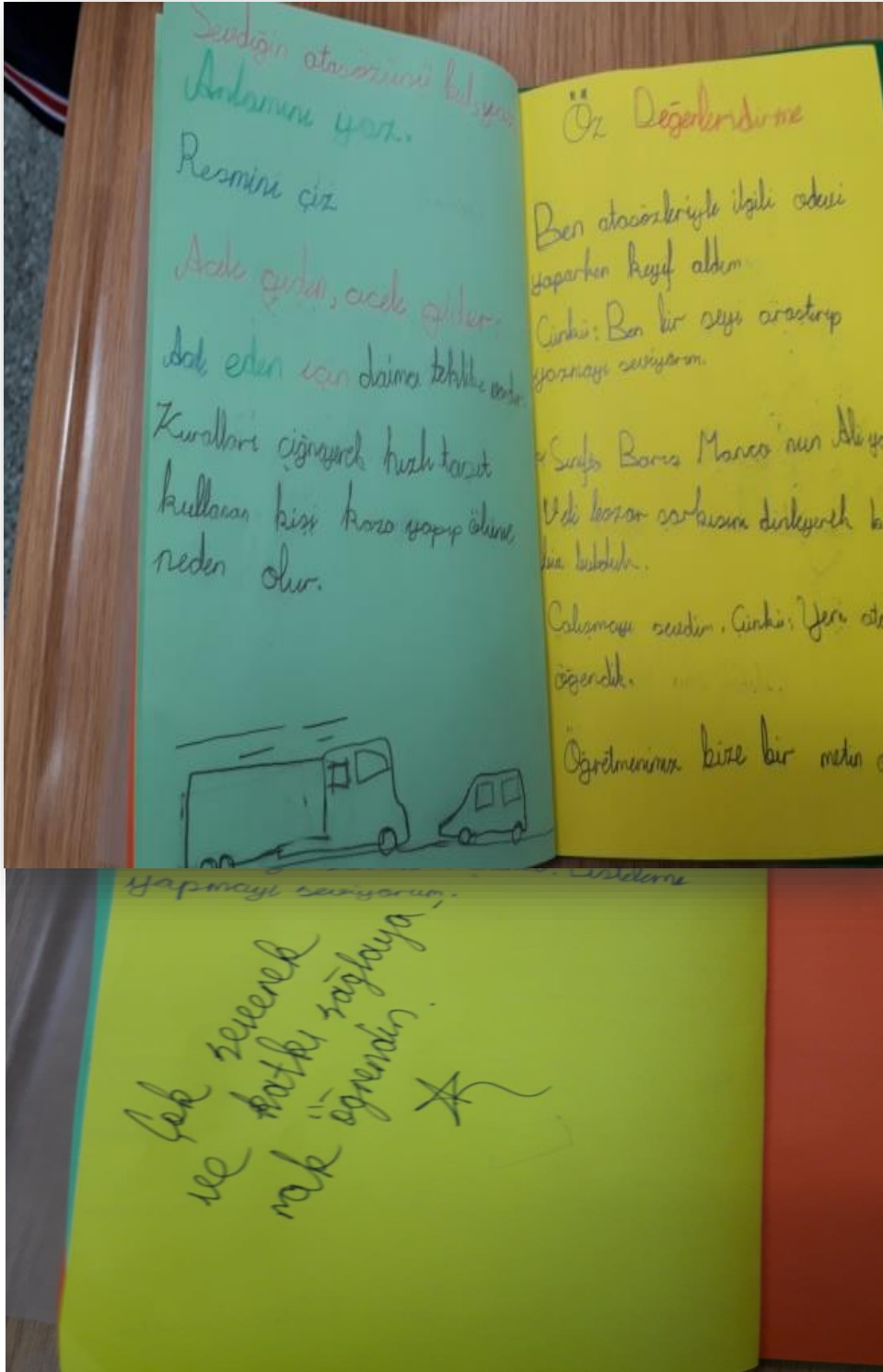
Etkinlikle ilgili öz değerlendirme yaparak öğrendiklerini, duygularını ve düşüncelerini yazdılar. (10 dakika)

- Daha önce bilmeyip de bu çalışmada neler öğrendim?
- Bu çalışma hakkındaki duygu ve düşüncelerim nelerdir?

Fotoğraf10: Öğrencilerin etkinlik hakkında duygu ve düşüncelerini belirttikleri yazının fotoğrafı

Etkinlikten sonra hem öğrencinin hem de öğretmenin kendi kendini değerlendirmesi anlamlı ve doğru bir temel oluşturması bakımından önemlidir. Öğrencilerin yapacakları öz değerlendirme bir lüks değil, biçimlendirici değerlendirmenin olmazsa olmaz bir parçasıdır. Biri bir şey öğrenmeye çalıştığında, harcadığı çabaya verilecek geri bildirim üç ögesi vardır: 1. İstenen hedefin yeniden tanımlanması, 2. Şu anki durumu hakkındaki kanıtlar. 3. Bu ikisi arasındaki farkı kapatmanın yolu hakkında bilgi. Herhangi birinin öğreniminde ilerleme gösterebilmesi için bu üç ögenin bir ölçüde anlaşılması gerekir (Black ve William, 2002).

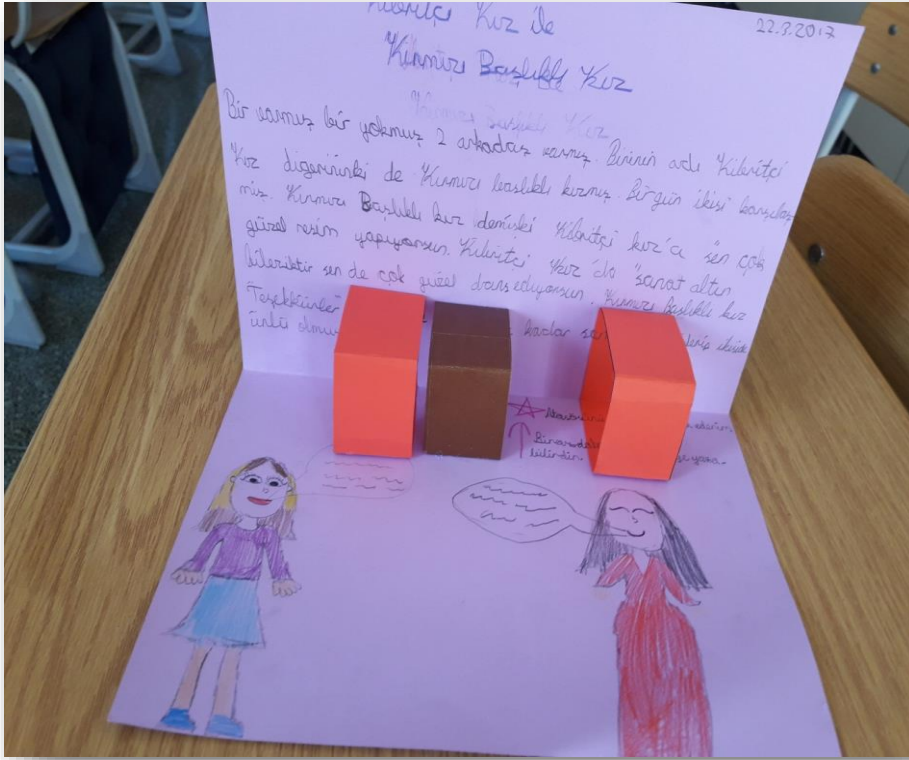
Fotoğraf11:
Öğrencilerin
etkinlik
hakkında

duygu ve düşüncelerini belirttikleri yazının fotoğrafı

- Öz değerlendirmeden sonra, öğrenci ürünlerine birer cümle ile dönüt yazdım.
- Ürünler sergilendi. Daha sonra ailelerine sunmak üzere, gelişim dosyasına kaldırıldı. (Buraya kadar olan bölüm iki ders saatinde tamamlandı)

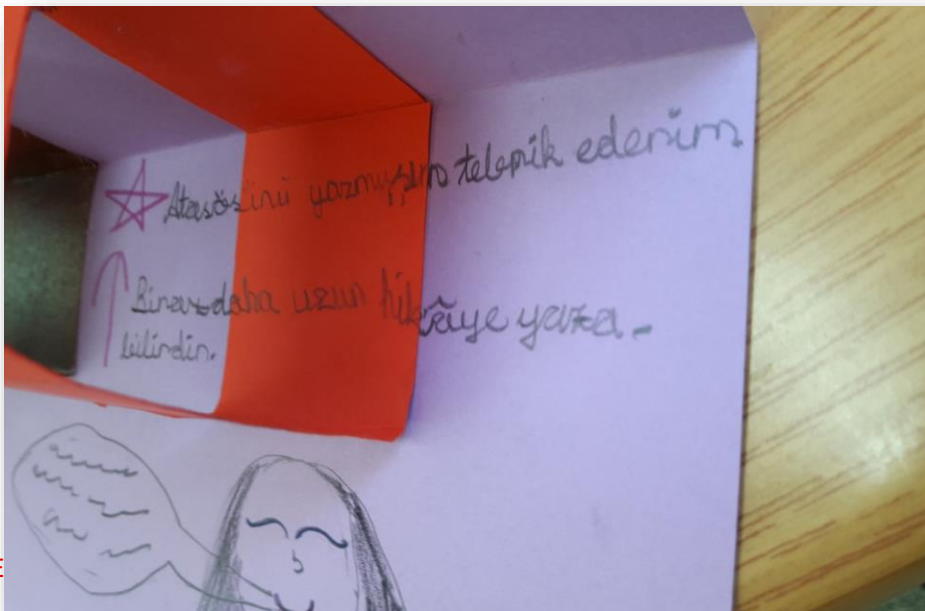

Fotoğraf12: “Haftanın Okuma Saati”nde tüm sınıfa alınan ve kütüphanede okuduğumuz, adını atasözünden alan kitabın fotoğrafı

Fotoğraf13: "Haftanın Yaratıcı Yazma Etkinliği"nde farklı masalların kahramanlarını bir araya getirdiler. Kahramanların konuşmalarında atasözleri kullandılar. Bu etkinlik ürününü gösteren fotoğraf

- Yaratıcı yazma etkinliği "Bir Yıldız, Bir Dilek" yöntemi kullanılarak, akran değerlendirmesi yapıldı.
- Bir Yıldız, Bir Dilek Akran değerlendirmesi, daha üst sınıflarda İki Yıldız, Bir Dilek olarak da uygulanır. Uygulanması kolay, etkili bir yöntemdir.
- Yıldız: En beğendiği bir şey,
- Dilek: Arkadaşının geliştirmesi gereken yönünü yazar. Akranından aldığı dönüt öğrenci için çok daha etkili olur. (Yazma ve değerlendirme 40 dakika)

Fotoğraf14: Öğrencilerin, "Akran Değerlendirme" yazısını gösteren fotoğraf

Sonu: En beğendiğin ürün hangisi?
Neden?
Öğrenci: Benim beğendiğim ürün "Sandwic Dostluğu" adlı kitabın (Filmin) öğretmenimizin bize izletmesi ve onunla ilgili bir çalışma yapmamız. Çalışmamız bir kitapçıkla. Birde sunumumu yaparken beğendiğim şey ben Hoş geldiniz diyince annemle babam bana çokgüler yüz- lü bir şekilde "Hoş bulduk" dediler. Annem ve Babam benitak onları dinlemedi Babamda beni dinledi. Ve Annem Babam ve Babamda ben sunum yaparken gankioku dayımış gibi dinlediler. Sevgilerle... Belinay Şule Bal.
Veli: Dosyadaki çalışmaların birisini Belinay bana ve babasına sundu. Sunum sırasında çok keşif aldık. Çalışmalar arasında en çok "Atasözleri" kitabı, "Mona'nın Sorusu" kitabının yorumlamasını çok beğendim. Bu yıl "Atasözleri" ile ilgili çok fazla çalışma yapıldı ve bunun sayesinde Belinay gibi hayatımızda atasözlerini doğru bir şekilde kullanmaya başladı. Kitapla birlikte öğrenilen konular tekrar edilmiş, çok beğendim. Ayrıca Boris Merçep'in serisini dinlemelerinde ayrıca çok faydalı oldu. Mona'nın Sorusu adlı kitabın yazarı film Gözetilerek ile tanınmaları birlikte kitapçıkta ayrıca yorumları

Fotoğraf15a: Etkinlik ürünleri öğrenci tarafından evde veline sunuluyor. Bu sunum yapıldıktan sonra veline görüşünü yansıtan bir fotoğraf

ve kitabı okuyup değerlendirmeleri çok güzel ve faydalı bir çalışma oldu. Bu şekilde yapılan çalışmalar her zaman daha kalıcı ve eğitici olacaktır. Belinay'dan aldığım geri bildirimler sayesinde oluyor.

Sunum sırasında grup şeklinde yapılan çalışmaların yardımlaşma, paylaşma ve çocukların birbirleri ile iletişim halinde olmalarını sağladığı, ayrıca için çok faydalı oldu.

Her çalışmada özen ve emeğinizi gördük, o yüzden size çok teşekkür ediyoruz. Gülele öğretmenim.

Ellerinize ve yüreğinize sağlık.

Size iyi tatiller diliyoruz.

SEVGİLERİMİZLE
Sanur - Sahn BAL

Fotoğraf15b: Etkinlik ürünleri öğrenci tarafından evde veliye sunuluyor. Bu sunum yapıldıktan sonra veli görüşünü yansıtan bir fotoğraf

SONUÇ

Etkinliğin her aşamasına öğrenenler keyifle katıldıkları için sınıf yönetimi problemi yaşanmamıştır. Öğrenciler, teneffüste bile çalışmalarını devam ettirmek istediklerini belirtmişlerdir. Etkinliğin müzik, dans, dinleme, dikkat, araştırma, değerlendirme, bireysel ve grup çalışması bakımlarından değerli bir çalışma olduğu görülmüştür. Anlayış olarak farklı öğrenme alanlarına ve her sınıf düzeyine uygulanabilir.

Grup içi ve gruplar arası etkileşimli öğrenmeyi gerçekleştirmek için “t” formatı çalışması öğrencileri sürece kattığından, öğrenmeye yönelik bir değerlendirme fikri olarak etkinliğe dâhil edilmiştir.

Öğrenme çıktıları düşünüldüğünde, iki aya yakın süredir hemen her gün okuduklarında, duyduklarında buldukları atasözünü fark etmeleri, anlamını araştırmaları, bir atasözü daha öğrendim diye sevinmeleri amaca ulaşıldığının kanıtıdır. Başlayıp biten etkinlik ve öğrenmeler, uzun soluklu devam eden öğrenmeler kadar doğurgan ve derin olmuyor. Örneğin yine bir okuma ve anlama saatimizde sınıfça “Ev Alma, Komşu Al” adlı kitabı okuduk. Hemen sözlükler çıktı ve anlamı araştırıldı. Bu yaş grubu için oldukça etkin çalışmalar gerçekleşti.

Haftalık yaratıcı yazma çalışmamızda farklı masal kahramanlarını bir araya getirip diyalog yazdılar ve en az bir atasözü kullandılar. Sürecin devam etmesi ve bilginin kullanılması etkinliğe değer katmıştır. Yaratıcı yazma aşamasında kullandıkları atasözleri ile ilgili yorum yapabilmişlerdir. Örneğin: Damlaya damlaya göl olur. atasözü için, “Para biriktirmiş, en önemlisi de sabrı öğrenmiş.” gibi ifadeler kullanarak değerli olanı vurgulamışlardır.

Bilme, anlama ve yapma aşamalarını başarıyla uygulamışlardır. Grup değerlendirmesi, öz değerlendirme ve akran değerlendirmesi ile güçlü yönlerinin ve geliştirilmesi gereken yönlerinin farkına varmışlardır. Konunun anlamı, ev ödevleriyle, testlerle, açık uçlu sorularla, eşleştirmeli çalışmalarla derinleştirilmiş ve pekiştirilmiştir.

KAYNAKÇA

Aydoğan, R. (2015). Deyimler ve Atasözleri sözlüğü. Ankara: Evrensel İletişim Yayınları

Bulut, S. (2015). 101 Atasözü Öykü. Ankara: Tudem Yayınları

Gravois, By Michael. 35 Ready- To-GoWaystoPublishStudents’ research and writing professional books. New York. Toronto. London. Auckland. Sydney.

Tunç, O (2014). Düşündüren Atasözleri. Kuru Kuru Atasözü Olmaz. Yanında bi’ öykü iyi gider. İstanbul: Yuva Yayınları

Yüksel, T. (2016) Deyimler Atasözleri ve Güzel Sözler Sözlüğü. İstanbul: Özyürek Yayınevi.

Őarkı

Manço, B. Ali Yazar, Veli Bozar MP 3

Kočan, G. (2017) Dilimi zenginleŐtirim: ana dili, atasözü. AraŐtırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER), 2 (1), 29-44.

<http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/29625/318479>

ÇANAKKALE SAVAŞINDA TÜRK ORDUSUNUN İAŞE VE İKMALİ*

THE ISSUE OF SUBSISTENCE AND SUPPLY IN THE GALLIPOLI WAR

Etkinlik Makalesi

Ayten KİRİŞ AVAROĐULLARI¹ Gülser KUTLUAY²

Makale gönderim tarihi 12 Mayıs 2017

Makale kabul tarihi 29 Mayıs 2017

Özet

Çanakkale Savaşı'nın en önemli alt başlıklarından birisi iaşe ve ikmal konusudur. Cepheye bulunan askerin iaŐesinin tespiti ve temini, malzemelerin ambarlarda depolanması ve cepheye sevki konularının öğrencilere sorgulanması savaşın diğer yönleri açısından farkındalığın oluşması açısından önemlidir. Bu amaçla bu çalışmada Ortaokul 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde Ülkelerarası Köprüler ünitesinde veya 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük derslerinde uygulanabilecek 5E modeli döngüsüne göre hazırlanmış bir ders planı uygulanmış ve sonuçları tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Çanakkale Savaşı, iaşe ve ikmal

Abstract

One of the most important points of the Gallipoli War is the issue of subsistence and supply. The identification and the founding of the soldiers' shelter in the front, the storage of the materials in the warehouses and the questioning of the subjects of affection to the front are important in terms of creating awareness in terms of the other aspects of the war. For this purpose, in this study, A lesson plan prepared according to the revolution of 5E model which in the 7th grade social studies class in the secondary school, or in the 8th class T.C. the History of Revolution and Atatürk Course.

Key words: Social studies, Gallipoli War, subsistence and supply.

GİRİŞ

Çanakkale Savaşı'nda Türk ordusunun iaşe ve ikmal etkinliği 7. Sınıf sosyal bilgiler dersi programına bağlı Ülkeler Arası Köprüler Ünitesi'nde yer alan "20. Yüzyılın başında Osmanlı Devleti ve Avrupa ülkelerinin siyasî ve ekonomik yapısıyla I. Dünya Savaşı'nın sebep ve sonuçlarını ilişkilendirir" kazanımının açıklamalar kısmındaki "Osmanlı Devleti'nin savaŐtığı cephele, Çanakkale Savaşı'nın önemi, Mustafa Kemal'in gösterdiği başarılar ve savaş sonrası uluslararası sorunlara çözüm arayışları üzerinde durulacaktır." maddesine yönelik olarak tasarlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'na katılmasıyla birlikte açılan ve mutlak zafer elde edilen Çanakkale cephesinde savaş şartlarının ve savaş sırasında günlük yaşamın perde arkasına değinmek fikriyle Türk ordusunun iaşe

*Bu çalışma 6-8 Nisan 2017 tarihlerinde Alanya'da gerçekleştirilen International Congress of Eurasian Social Sciences başlıklı sempozyumda özet bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. aytenkiris@mu.edu.tr

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans öğrencisi

ve ikmal kapsamında bir etkinlik örneği hazırlama düşüncesinden yola çıkmıştır. Bu etkinlik örneğinde birinci elden kaynaklar kullanılmaya özen gösterilmiş, birinci elden metin ve görseller sorgulanmıştır.

ETKİNLİĞİN UYGULANMASI VE DENEYİMLER

Etkinlik, 2016-2017 eğitim ve öğretim yılının ikinci döneminde Muğla iline bağlı bir ortaokulda 7. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde 80 dakikalık bir süre içerisinde uygulanmıştır. Bu etkinlik ile birlikte öğrencilere, birinci elden tarihsel kaynaklar kullanılarak ve birebir savaşı yaşamış kişilerin hatıratları aracılığıyla konuya ve tarihe farklı bir perspektiften bakış imkanı sunularak konu ile alakalı bir bilinç oluşmasıyla öğrencide milli birlik ve beraberlik, ortak tarih, vatan sevgisi gibi değerlerin pekiştirilmesi amaçlanmıştır.

Dersin başında 5E modelinin bir parçası olan “dikkat çekme-giriş (engage - enter) “ aşamasına yönelik olarak, öğrencilerin konuyla alakalı ön bilgilerini açığa çıkarmak amacıyla öğrencilere “Daha önce hiç Çanakkale’ye gittiniz mi? Nasıl bir deneyimdi?” soruları yöneltilerek öğrencilerden hemen hemen hepsinin Çanakkale’ye daha önce gittiği yönünde bir cevap alınmıştır ve fikir alışverişi yapılmıştır.

Arkasından öğrencilere Çalışma Yaprağı I dağıtılmıştır. Aynı zamanda akıllı tahtadan çalışma yaprağında yer alan görsel yansıtılmıştır. Öğrencilere fotoğrafa yönelik “Bu askerler kimdir? Sizce askerler ne yemektirler? Acaba askerler ne sıklıkla ve ne kadar yemek yiyebilmektedirler? Bu yemek nereden/nasıl gelmiş olabilir?” soruları yöneltilmiştir. “Bu askerler kimdir?” sorusuna fotoğraftaki üniformalardan yola çıkarak sınıfın tamamı “Türk askeridir” cevabını vermiştir . “Sizce askerler bu fotoğrafta ne yemektir?” Sorusuna sınıfın birçoğu hoşaf, birkaçı ise çorba cevabını vermiştir. “Acaba askerler ne sıklıkla ve ne kadar yemek yiyebilmektedir?” sorusuna bir çok öğrenci günde iki kez, çoğu öğrenci günde bir kez ve az olarak yiyebilmektedirler cevabını vermişlerdir. “Bu yemek nereden/ nasıl gelmiş olabilir?” sorusuna cephe gerisindeki yemek çadırlarından cevabını vermişlerdir.

İkinci aşama olan “keşfetme (explore)” kısmına gelindiğinde buradaki amaca yönelik, öğretmenin tartışma ortamını teşvik ederek bu konuda iyi bir rehber olması, öğrencilerin “iaşe ve ikmal” gibi onlara pek bilindik gelmeyen kavramları keşfetmesine katkıda bulunması sebebiyle öğrencilere Çalışma Yaprağı I - Kaynak B dağıtılmıştır. “Bu fotoğrafta neleri gözlemlemektesiniz? İlginç bulduğunuz ayrıntıları yazınız.” sorusuna öğrenciler “yemek sırasına girmiş askerleri, başarılı geçen bir çatışma sonrası askerlere verilen yemekler, askerleri korumak için kenarlarda bekleyen gözlemciler” cevaplarını vermişlerdir. “Sizce iaşe ve ikmal nasıl sağlanmıştır?” Sorusuna öğrenciler “aşçılar yardımıyla, Anadolu’dan gelen yardımlarla” cevaplarını vermişlerdir. “Bu kazanlardaki yemekler ne derece yeterlidir?” Sorusuna öğrenciler “karınlarını doyuracak kadar, yetersizdir, tadımlıdır” cevaplarını vermişlerdir. “Sırada bekleyen askerler aldıkları yemeği nereye götüreceklerdir?” Sorusuna öğrencilerin birçoğu Kaynak A’daki fotoğrafa atıf yaparak birlikte yemek yiyecekleri arkadaşlarına” cevabını vermişlerdir. Öğretmen farklı fikirlerden oluşan cevaplar karşısında etkinlik uygulanırken iyi bir rehber olmaya özen göstermiştir. Etkinlik uygulaması sırasında içeriklerin dönemin fotoğraflarından oluşması öğrencilerin ilgisini çekme konusunda teşvik edici olmuştur.

ÇALIŞMA YAPRAĞI I

Kaynak A

<http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/canakkale-cephesinde-turk-ordununun-iasa-ve-ikmal.html>

-Bu askerler kimdir?
Türk Askerleri

-Sizce askerler ne yemektedir?
Hogaf, Gorba...

-Acaba Askerler ne sıklıkla ve ne kadar yemek yiyebilmektedirler?
Enfeksi 2 kez ve cok az yemek yiyebilmektedirler.

-Bu yemek nereden/ nasıl gelmiş olabilir?
Bu yemek savaş alanının gerisindeki yemek sadirlerinden gelmiş olabilir.

ÇALIŞMA YAPRAĞI I

Kaynak B

<http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/canakkale-cephesinde-turk-ordununun-iasa-ve-ikmal.html>

-Resimde neleri gözlemlemektesiniz? İlginç bulduğunuz ayrıntıları yazınız.
Duman duman yirmenin diye gözükler etrafı gözüküyor

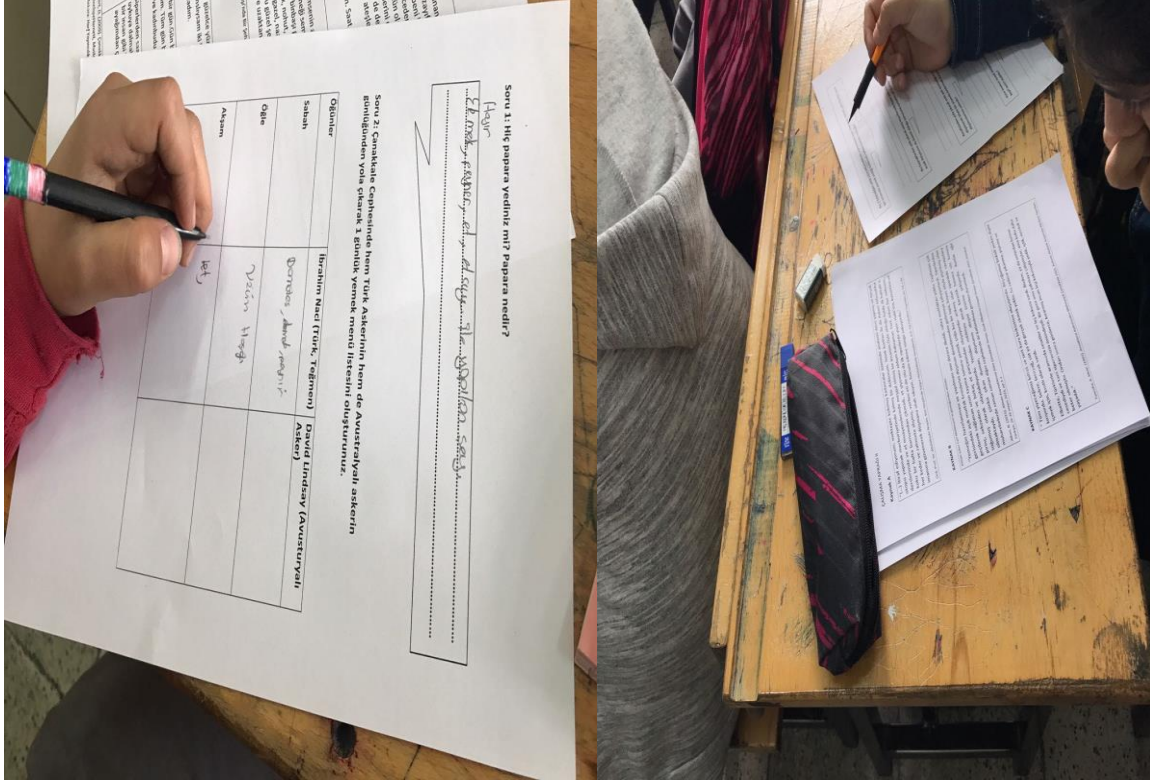
-Sizce iase ve ikmal nasıl sağlanmıştır?
Anadoluludan yardım koptanmıştır.

-Bu kazanda yemek ne derece yeterlidir?
Yetersizdir.

-Sırada bekleyen askerler aldıkları yemeği. Nereye götürceklerdir?
Cepheye ortadaşlar yiyenlerdir.

5E modeline göre Açıklama (explanation) kısmına gelindiğinde öğretmen Çalışma Yaprağı II'yi dağıtarak bu bilgiler doğrultusunda düz anlatım gerçekleştirmiş ve bu konu üzerinde öğrencilerin kafasında daha net bilgilerin oluşması konusunda yardımcı olmuştur. O dönemde savaş ortamını birebir yaşamış olan kişilerin hatıratlarından, günlüklerinden ordunun iase ve ikmal konusu kapsamında alıntılar yapılarak öğrencilerin o dönem için nasıl bir ortamda beslenme ihtiyacının karşılandığı konusunda bir bilinç oluşturulması amaçlanır. Daha sonra ise bu açıklamalara yönelik öğrencilerden, dağıtılan çalışma yaprağında yer alan Kaynak A, Kaynak B ve Kaynak C doğrultusunda sorulan soruları yanıtlamaları istenmiştir.

Çalışma yaprağında yer alan sorulara verilen cevaplar incelediğinde öğrenciler; "Çanakkale cephesinde hem Türk hem ANZAC askerlerinin nasıl bir ortamda yemek yediği hakkında tahminleriniz nelerdir?" Sorusuna birçok öğrenci "güneşin altında sıcakta, ceset kokularının içinde, savaşın getirdiği ruh hali ile telaş içerisinde" cevaplarını vermişlerdir. "Bu kaynaklardan yola çıkarak savaş koşullarında başarı elde etmek için cephane kadar erzak ihtiyacının da önemli olduğu sonucuna varılabilir mi? Açıklayınız." Sorusuna bütün öğrenciler "evet" cevabını vermiştir. Açıklama kısmında ise, "erzağın fazla olması askere güç ve moral verir, aç halde askerler hayatlarını sürdüremezler, erzak olmazsa askerler savaşacak gücü bulamazlar." cevaplarını vermişlerdir. "Kendinizden yola çıkarak evde pek sevmediğiniz yemekler piştiğinde takındığınız tavrı düşünerek böyle bir ortamda beslenmek durumunda kalan askerler hakkında düşünceleriniz nelerdir?" sorusuna birçok öğrenci "yemek seçmiyorum" cevabını verirken çoğu öğrenci "Biz yemek beğenmezken onlar her koşulda her yemeği yemek zorunda kalmışlardır, sevmeseler bile güç kazanıp savaşta başarı elde etmek için her şeyi yemek durumdadırlar." cevaplarını vermişlerdir. "Sizce insanın temel ihtiyaçlarından biri olan yemek yemek böyle bir ortamda ne kadar keyif verici olabilir?" Sorusuna öğrenciler "Keyif verici olmaz, kim kötü kokular içinde yemek yemek ister ki, savaşmaktan yemek yemeğe halleri kalmıyordur, keyif verici olmasa bile yemek zorunda kalmışlardır, soğuk yemekler yemek hiç keyif verici değildir." cevaplarını vermişlerdir. Soruların az olmaması öğrencilerin dikkatinin etkinliğe daha çok verilmesini, öğrencilerin bu konu üzerinde daha fazla düşünmesini ve öğrencinin daha aktif bir hale getirilerek etkinliğe katılım oranını arttırmıştır.

Dördüncü aşama olan “derinleştirme (elaborate)” aşamasına gelindiğinde ise öğrencilere Çalışma Yaprağı III dağıtılmıştır. Bu çalışma yaprağında savaşta görev alan bir Türk Teğmen olan İbrahim NACİ ve bir ANZAC askeri olan David Gardyne Stuart Lindsay’in savaş sırasında tuttuğu günlüklerden beslenme ile ilgili kısımların alındığı bilgiler öğrencilere sunulmuştur. Bu aşamada doğrudan birinci elden kanıtlara dayalı analizler yapmaları amaçlanmıştır. Bu çalışma yaprağında aynı konuya yönelik olarak hem Türk hem de bir ANZAC askerinin bilgilerine aynı anda yer verilmesi öğrencide karşılaştırma ve münakaşa yapma yeteneğinin kullanılması açısından faydalı olmuştur. Öğrencilerden Kaynak A ve Kaynak B doğrultusunda soruların soruları cevaplandırmaları istenmiştir. “Hiç papara yediniz mi? Papara nedir?” Sorusuna öğrencilerin çoğu “yemedik ve bilmiyorum” derken bazı öğrenciler “ekmek, peynir ve et suyundan yapılan yemektir” cevaplarını vermişlerdir. “Çanakkale Cephesinde hem Türk hem de Avusturalyalı askerin günlüğünden yola çıkarak 1 günlük yemek menü listesini oluşturunuz.” sorusunun tablo kısmını öğrencilerin tamamı Kaynak A ve Kaynak B’ den yararlanarak doldurabilmişlerdir.

<p>-Bu 3 kaynaktan yola çıkarak Çanakkale cephesinde hem Türk hem ANZAC askerlerinin nasıl bir ortamda yemek yediği hakkında tahminleriniz nelerdir?</p>	<p>-Bu 3 kaynaktan yola çıkarak Çanakkale cephesinde hem Türk hem ANZAC askerlerinin nasıl bir ortamda yemek yediği hakkında tahminleriniz nelerdir?</p>
<p>Bence askerlerin yemeklerini yediği ortam çok kirlili tozlu ve koku kokan bir ortamdır.</p>	<p>güne altında ve rahat koku kokan bir yerde.</p>
<p>-Bu kaynaklardan yola çıkarak savaş koşullarında başarı elde etmek için cepheye kadar erzak ihtiyacının da önemli olduğu sonucuna varılabilir mi? Açıklayınız.</p>	<p>-Bu kaynaklardan yola çıkarak savaş koşullarında başarı elde etmek için cepheye kadar erzak ihtiyacının da önemli olduğu sonucuna varılabilir mi? Açıklayınız.</p>
<p>Bence vardır çünkü yemek asker için ve moral verir.</p>	<p>Est var olabilir çünkü asker yemek yemek sek or or savaş ortamı çok zor olur.</p>
<p>Kendinizden yola çıkarak evde pek sevmediğiniz yemekler piştiğinde takındığınız tavır düşünceleriniz nelerdir?</p>	<p>Kendinizden yola çıkarak evde pek sevmediğiniz yemekler piştiğinde takındığınız tavır düşünceleriniz nelerdir?</p>
<p>O dönemde her şeyi yemek zorundaydın çünkü açsın ve karnını düşünmeden yeriyordun.</p>	<p>bence çok zor durumdadırlar çünkü istedikleri yemekleri alamıyorlar ve aç kalıyorlar.</p>
<p>-Sizce insanın temel ihtiyaçlarından biri olan yemek yemek böyle bir ortamda ne kadar keyif verici olabilir?</p>	<p>-Sizce insanın temel ihtiyaçlarından biri olan yemek yemek böyle bir ortamda ne kadar keyif verici olabilir?</p>
<p>Bence olmaz o ortam zaten mide bulandırıcı bir ortam bu yüzden keyif vermez.</p>	<p>bence hiç keyif verici olmaz çünkü kimse rahat koku kokan bir yerde yemek yemek istemez.</p>

Son aşama olan “değerlendirme (evaluation)” aşamasına gelindiğinde ise öğrencilerden etkinliğin başından beri yapılan uygulamalar doğrultusunda seferberlik dönemi halkın cepheye işe temin etme konusunda desteğini sağlamak amacıyla bir duyuru/mektup yazmaları istenmiştir. Öğrenciler içten ve samimi bir şekilde duyuru ve mektuplar yazmışlardır.

<p>DEĞERLENDİRME AŞAMASI</p> <p>-Seferberlik dönemi halkın cepheye işe temin etme konusunda desteğini sağlamak amacıyla bir duyuru/mektup yazınız.</p>	<p>DEĞERLENDİRME AŞAMASI</p> <p>-Seferberlik dönemi halkın cepheye işe temin etme konusunda desteğini sağlamak amacıyla bir duyuru/mektup yazınız.</p>
<p>Aşklarımız, askerlerimiz cepheye Türklerin şarına yekibir bir şekilde, kahramanca savaşıyor fakat bir sorunumuz var. Yiyeceklerini. Bu vatanın tutsak olmaması için, cephede tuzun olsun, sizde cephe gerisinde bize destek olunuz.</p>	<p>Sevgili Türk Halkı,</p> <p>Vatanımızın içinde bulunduğu durumu biliyorsunuz, Erzak depolarında neredeyse haftalık yiyecek kalbi bu savaşta katılan kişi sayısı arttıkça daha da azalacak. Hepimizin bu savaşta eşi, eşi, hatta ve hatta 10-15 yaşında torunları var. Vatanımız zor durumda, ülkemizin geleceği, en önemlisi için askerlerimiz savaş kazanması için güce, güç için erzaka ihtiyaca var. Erzaklarımız az kaldığı için sizlerden yardım da olsa erzak yardımı bekliyoruz..</p> <p>Sevgilerle 000</p>

SONUÇ

Cephede bulunan askerin işesinin tespiti ve temini, malzemelerin ambarlarda depolanması ve cepheye sevki konularının öğrencilere sorgulanması savaşın diğer yönleri açısından farkındalığın

oluşması açısından önemlidir. Ayrıca bu işenin askere ulaştırılıncaya kadar yaşanan olaylar, deniz yolu, demiryolu ve kara yoluyla- hayvanlar- işenin cepheye ulaşım süreci, hazırlanan seferberlik çalışması ve bu konuda rol oynayan önemli kişiler, getirilen malzemenin hangi koşullarda yemek haline gelmesi, siperlerdeki askere gönderilirken yemeğin ısısının korunması ve zamanlama durumunun incelenmesi, askerin ne şekilde beslendiği, yemek düzeni ve cephe gerisindeki bölge halkının işe problemleri vs. gibi konuların bilincinde olması öğrencilerin farklı yönlerden olayları ele almalarını sağlayabilir. Yine Çanakkale Savaşı'nda cephede savaşan askere güç kuvvet sağlayan gruba dikkat çekmek açısından bir bilinç oluşturmada önemlidir. Ayrıca taslak olarak yayınlanan 8. Sınıf T.C. İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Dersi Öğretim programında "Birinci Dünya Savaşında Osmanlı Devletinin durumu hakkında çıkarımlarda bulunur" kazanımı çerçevesinde de ele alınan Çanakkale Savaşları konusunda belirtilen beceri ve değerlerin (fedakârlık, güven, sabır, sorumluluk, vatanseverlik) kazandırılması cephe gerisinde yaşanan olaylardan örneklerin verilmesi yoluyla mümkün olabilir. Çanakkale Savaşı'nın en önemli konularından biri cephe gerisinde işe ve ikmal konusudur.

Bu etkinlik ile birlikte öğrencilerle 5E modeli döngüsüne göre tasarlanmış bir etkinlik örneği uygulanarak yeni sayılabilecek bir anlayış hayata geçirilmek amaçlanmıştır. Öğrencilerin aktif ve ön planda olmasına özen gösterilmiştir. Çanakkale Savaşı'nda işe ve ikmal konularına yönelik öğrencilerin bir bilgi ve fikir sahibi olmasına önem verilmiştir. Aynı zamanda öğrenciler İbrahim Naci gibi genç yaşta cepheye gitmiş ve yaşadıklarını günlüğüne aktarmış bir kahramanı onun gerçek hayatından kesitlerle tanımıştır. Bu günlükte yer alan bilgiler öğrencilerin cephede işe ve ikmal konusunun önemi hakkında yeni çıkarımlarda bulunmasına katkı sağlanmıştır. Öğrencilerin etkin katılımının sağlandığı bu derste her aşamada amaçlanan kazanıma ulaşıldığı düşünülmektedir. Ortaokul 3. Sınıf Sosyal Bilgiler dersinde öğrencilerin başarılı bir şekilde kaynak/kanıt sorgulama yapabildikleri gözlemlenmiştir.

KAYNAKÇA

Alkan, N. (2015). *Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı, Uzak Ülkelerin Uzayan Savaşı: Çanakkale 1915*. İstanbul, Türkiye, 26-26 Mayıs 2015, ss.1

İbrahim Naci, Allahaismarladık: Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü. (Yay.Haz. Lokman Erdemir, Seyit Ahmet Sılay) Yeditepe Yayınevi , 2013.

Noyan, A. *Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarımız*, A.Ü. Tıp Fakültesi Yayınları, no. 54, s.46.

Ortaylı, İ. (2014). *İmparatorluğun Son Nefesi*, Timaş Yayınları, İstanbul.

Smart, D. (2009). Çanakkale Savaşı: İlk Elden Kaynakların Öğretim Materyali Olarak Kullanılması. (Edit Semih Aktekin, PenelopeHarnett, Mustafa Öztürk, Dean Smart) *Çoklu Bakış Açısıyla Sosyal Bilgiler ve Tarih Öğretimi Etkinlik Örnekleri*. Ankara: Harf Yayıncılık.

Tuncoku, A. M. (1997). *Anzakların Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

İnternet adresleri

<http://www.tdk.gov.tr>

<http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/canakkale-cephesinde-turk-ordusunun-ise-ve-ikmal-.html>

*Kiriş Avaroğulları, A. & Kutluay, G. (2017). Çanakkale savaşında Türk ordusunun işe ve ikmal. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 2 (1), 45-60.
<http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/29625/318089>

ÇALIŞMA YAPRAĞI I

Kaynak A

<http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/canakkale-cephesinde-turk-ordusunun-iase-ve-ikmal-.html>

-Bu askerler kimdir?

-Sizce askerler ne yemektedir?

-Acaba Askerler ne sıklıkla ve ne kadar yemek yiyebilmektedirler?

-Bu yemek nereden/ nasıl gelmiş olabilir?

ÇALIŞMA YAPRAĞI I

Kaynak B

<http://canakkalesavaslari.comu.edu.tr/canakkale-cephesinde-turk-ordusunun-iaşe-ve-ikmal-.html->

-Resimde neleri gözlemlemektesiniz? İlginç bulduğunuz ayrıntıları yazınız.

-Sizce iaşe ve ikmal nasıl sağlanmıştır?

-Bu kazanda yemek ne derece yeterlidir?

-Sırada bekleyen askerler aldıkları yemeği. Nereye götüreceklerdir?

ÇALIŞMA YAPRAĞI III

Kaynak A

“(…) İtiraf ediyorum; mektepte kokmuş kadavralar üzerinde anatomi dersi yapmış ve birçok otopsi yapmak mecburiyetinde kalmış bir doktorum. Sinek kurtları ile de Askeri Hıfzıssıhha derslerimde ve et muayenelerinde meşgul olmuş bir insanım.Öyle olduğu halde ilk hattaki o koku bir hafta burnumdan çıkmadı, et yiyemez oldum.Kahraman Türk askeri her mihnete, her keder ve zahmete alışmış, verilen eti de otu da ilk siperlerde yiyor; Hakk’ına, kuvvetine ve imanına güvenerek düşmana silah sıkıyor, hücum edene süngü sokuyordu.”

Ord. Prof. Dr. Abdülkadir Noyan. *Son Harplerde Salgın Hastalıklarla Savaşlarım*, A.Ü. Tıp Fakültesi Yayınları, no. 54, s.46

KAYNAK B

Alman asker Carl Mühlmann’ın günlüğünden alıntıdır.

“Yemeğin hazırlanması ve yapılması son derece ilkeldi, sahra mutfakları yoktu. Cephenin çok gerisindeki açık mutfak tesislerini düşman denetiminden gizlemeye çalışıyorlardı. Siperlerden geçilerek sağlanan uzun taşıma sonucu yemek, çoğu kez bir lapa, koyun etiyle pişirilmiş olan pirinç, sebzeden ve birkaç et parçasından oluşuyordu- acıkmış olan siperdeki savaşçılara soğumuş olarak ulaşılabilirdi. Yeniden ısıtılması ancak karanlık basınca söz konusu olmaktaydı; çünkü çıkan duman, düşmanın ateşini üzerine çekiyordu. Bunlar ağır muharebelerde zaman zaman diğer cephelerde de katlanılması gereken durumlardı.

Alkan, N. (2015). *Alman Kaynaklarına Göre Çanakkale Savaşı, Uzak Ülkelerin Uzayan Savaşı: Çanakkale 1915, İstanbul, Türkiye, 26-26 Mayıs 2015, pp.1-1*

KAYNAK C

“ Tüm yiyeceğimiz biftek ve sert-kuru bisküitten oluşuyordu. Birçoğumuz bisküit yerken dişini kırıyordu. Sebze, tereyağ, süt ya da gerçek ekmek yoktu. Su sadece yıkanma, pişirme ve içmek için, kısıtlı olarak vardı.

Elbette, Türklerle aramızda cesetler ve leş kokusu vardı. Bizden, ya da onlardan birinin cesediydi ve tam siperimizin önündeydi. Bir gece onu yakmaya çalışmışlar, ama koku daha beter olmuştu. Ondan sonra günlerce, kızarmış insan leşi kokusuyla yedik, içtik, uyuduk ve yaşadık.”

Tuncoku, A. Mete. (1997). *Anzakların Kaleminden Mehmetçik Çanakkale 1915*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.

-Bu 3 kaynaktan yola çıkarakÇanakkale cephesinde hem Türk hem ANZAC askerlerinin nasıl bir ortamda yemek yediği hakkında tahminleriniz nelerdir?

.....
.....
.....

-Bu kaynaklardan yola çıkarak savaş koşullarında başarı elde etmek için cephane kadar erzak ihtiyacının da önemli olduğu sonucuna varılabilir mi? Açıklayınız

.....
.....
.....

Kendinizden yola çıkarak evde pek sevmediğiniz yemekler piştiğinde takındığınız tavrı düşünerek böyle bir ortamda beslenmek durumunda kalan askerler hakkında düşünceleriniz nelerdir?

.....
.....
.....

-Sizce insanın temel ihtiyaçlarından biri olan yemek yemek böyle bir ortamda ne kadar keyif verici olabilir?

.....
.....
.....

ÇALIŞMA YAPRAĞI IV

Kaynak A

16 Haziran 1915

Sabahleyin saat 9.30' da kalktım. Günlerce yürüyüşten kaynaklanan öyle bir yorgunluk var ki...Bir türlü uykuya doymak bilmiyorum. Demin aynaya baktım. Hayret, ne kadar zayıflamışım. Yanaklarım çökmüş, gözlerim çukur içine gömülmüştü. Sonra gözlerimin etrafında koyu satı bir halka beni korkutuyordu. Allah muhafaza etsin.

Eve Fehmi Ağabeyime ve Yakup'a birer mektup yazdım. Geceden beri muharebe öyle şiddetlendi ki... Karyolada yüzlerce topun acı acı patlamasından uyku uyumak mümkün olamıyor. Bütün gece şiddetli bir piyade ateşi devam etti. Ara sıra makineli tüfeğin uzayıp giden ateşleri kendilerini derhal tanıtıyor. Allah sonunu hayreylesin.

Öğle yemeği fasulye, papara, hoşaf olarak yedim. Şimdi de defterimi yazıyorum.

Akşama kadar topçu ateşi devam etti. Bazı bazı piyade ateşleri de işitiliyor. Tayyare 15. Tümen Karargâhına bomba attı. Zarar yok.

Akşam yemeğini, fasulye, pilav ve hoşaf olarak yedim. Saat 9.10' da yattım. Hava birden değişti. Keskin bir soğuk var....

19 Haziran 1915

(...) Tayyareler devamlı dolaşüyor. Fakat artık kimsenin aldıracağı yok. Hatta şimdi "tayyare geliyor" demeye bile üşeniliyor. Saat 11.00, öğleden önce. Öğle yemeği semizotu, ciğer yahnisinden ibaretti. Akşama kadar kısmen uyku, kısmen gezinti yaparak geçirdim. Akşamüstü binbaşı geldi. Çadırın önünde beylik ve kaput sererek oturduk. Sohbet ettik. Ben akşam yemeğini de (kabak, nohut, işkembe çorbası) yedikten sonra Hafız'a gazel söylemesi için haber gönderdim. Şimdi artık her taraftan gazel, naat, ilahi nameler işitiliyordu. Fakat bütün bu şevk sesleri ve mutluluk bu güzel şenlik coşkunlukla anki eğlenmek, onların kıymetini hiçe indirmek isteyen ve uzaktan uzağa işitilen öyle korkutucu sesler vardı ki...

İbrahim Naci, Allahısmarladık: Çanakkale Savaşı'nda Bir Şehidin Günlüğü; yay. haz. Lokman Erdemir, Seyit Ahmet Sılay, Yeditepe Yayınevi, 2013

KAYNAK B

28 Temmuz 1915	Sabah 4.30' güzelce yüzdüm. Üç düzine yumurtayı 2 Shilling 6 pense'e aldım. Böylece bir kez ya da eğer şanslıysam iki kere iyi bir yemek yiyeceğim. Mektup aldım. Gündüz ya da gece hiç bir şey yapmadım.
29 Temmuz 1915	Sessiz bir gün.Gün boyunca bir fincan çay içebilecek suyu temin edebilmek için sabah saat 4'te kalktım. Tüm gün bir şey yapmadım. 3 öğün çok güzel yemek yedim. Haşlanmış pilav, konsantre süt ve kadınbudu köfte.
9 Ağustos 1915	Siperlerden saat 11'de ayrıldık ve dinlenmek için vadiye indik. Botlarımı çıkarıp sırt üstü yatıp uykuya dalmak cennetymişim hissini uyandırdı. Sonra sulu bir yemek yaptım ve kendimi yeni bir insan gibi hissettim. Bir haftadır ne doğru düzgün bir yemek yedim ne de botlarımı ayağımdan çıkarabildim.

Smart, D. (2009). Çanakkale Savaşı: İlk Elden Kaynakların Öğretim Materyali Olarak Kullanılması. (Edit Semih Aktekin, PenelopeHarnett, Mustafa Öztürk, Dean Smart)ÇokluBakış Açısıyla Sosyal Bilgiler ve Tarih ÖğretimiEtkinlik Örnekleri. Ankara: Harf Yayıncılık.

Soru 1: Hiç papara yediniz mi? Papara nedir?

.....

Soru 2: Çanakkale Cephesinde hem Türk Askerinin hem de Avustralyalı askerin günlüğünden yola çıkarak 1 günlük yemek menü listesini oluşturunuz.

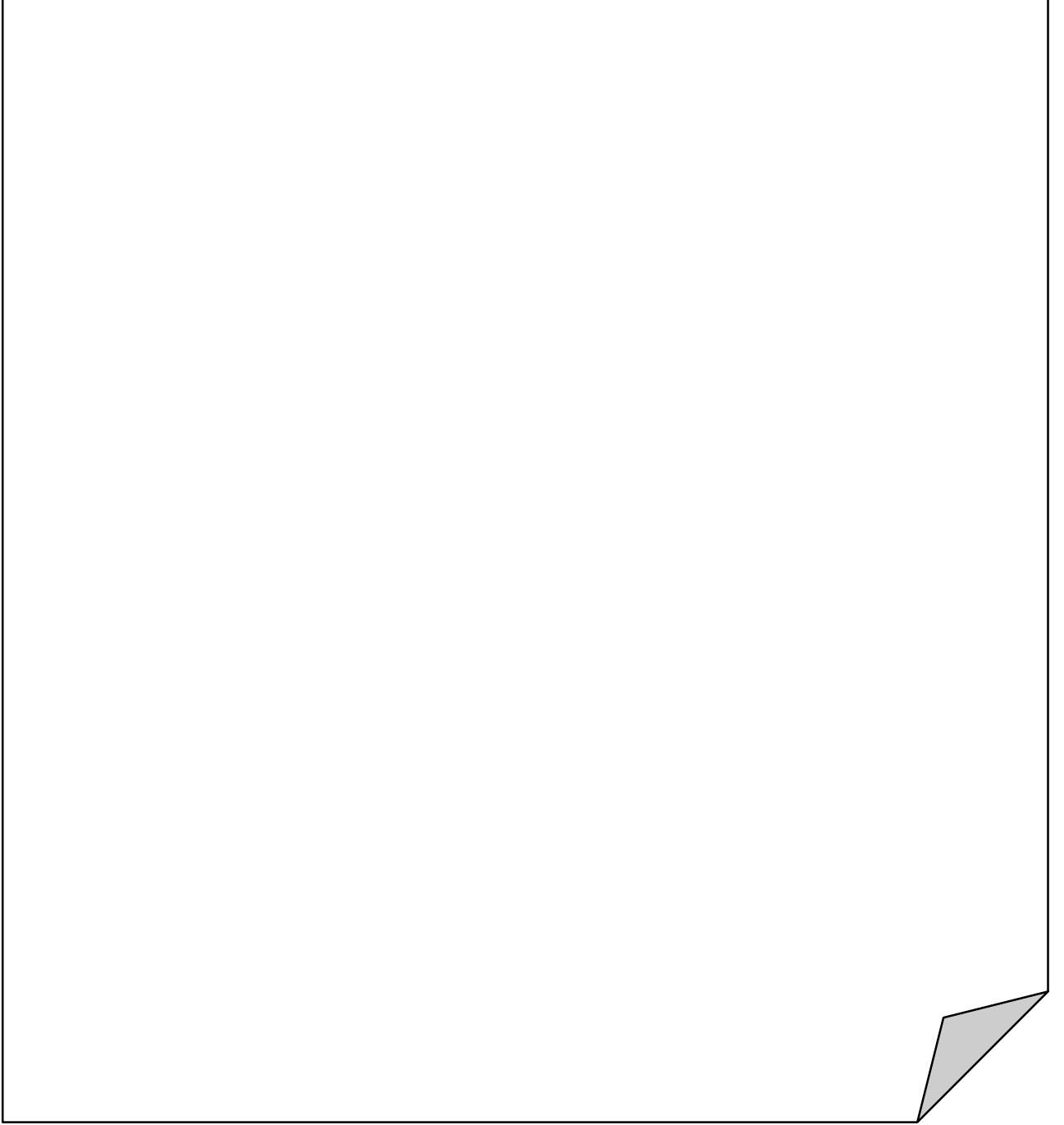
Öğünler	İbrahim Naci (Türk, Teğmen)	David Lindsay (Avusturyalı)
---------	-----------------------------	-----------------------------

Ayten Kiriş Avaroğulları& Gülser Kutluay

		Asker)
Sabah		
Öğle		
Akşam		

DEĞERLENDİRME AŞAMASI

-Seferberlik dönemi halkın cepheye iaşe temin etme konusunda desteğini sağlamak amacıyla bir duyuru/mektup yazınız.

BİLGİ NOTU 1

Sözlük

İaşe: Yedirip içirme ve barındırma

İkmal: Eksik bir şeyi tamamlama, daha iyi duruma getirme, bütünleme

Papara: Ekmek, peynir ve et suyu veya süt ile yapılan bir yemek türü

<http://www.tdk.gov.tr>

SAVAŞTAKİ MASUMLAR: HAYVANLAR*

INNOCENTS IN WARS: ANIMALS

Etkinlik Makalesi

Ayten KİRİŞ AVAROĐULLARI¹ Ganime TOPAL²

Makale gönderim tarihi 2 Haziran 2017

Makale kabul tarihi 6 Haziran 2017

Özet

İnsanoğlu hayvanları evcilleőtirdiđinden beri kendi türüne üstünlük kurabilmek için onlardan yararlanmaya başlamıőtır. Nitekim gündelik yaşamda birçok iőtte kullanılan hayvanlar savaőt ortamında da güçlerinden ve hızlarından yararlanan konumda bulunmuőtlardır. Hem Türklerin hem de diğer milletlerin tarihsel süreç içerisinde özellikle savaőtlerde köpek, fil, deve, güvercin, fare, arı, yunus gibi hayvanların amaca yönelik kullanıldığı bilinmektedir. Bu çalıőtma kapsamında öğrencilerin savaőt sırasında cephe ve cephe gerisinde, askerlere ve halka katkısı göz ardı edilemeyecek derecede fazla olan ve gerektiğinde savaőt için eğitilen, savaőtleri ve insanlık tarihini etkileyen, hayvanların önemi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik bir etkinlik hazırlanmıőt ve uygulanmıştır.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, savaőt, hayvanlar

Abstract

Since man domesticated animals, he has begun to take advantage of them in order to gain superiority to his own line. As a matter of fact, the animals used in daily life in many jobs are in a position to benefit from their strength and speed in the war environment. Both the Turks and other nations have been involved in the historical process, especially dogs, elephants, camels, pigeons, mice, bees, dolphins etc. Are used for the purpose of animals such as. In this study, an activity was organized and implemented in order to raise students awareness about the importance of animals, which is more important than the front and back of the war during the war, the military and the public, which is too much to ignore and which is educated for war.

Key words: Social studies, war, animals

*Bu çalıőtma 6-8 Nisan 2017 tarihlerinde Alanya'da gerçekleştirilen International Congress of Eurasian Social Sciences baőtlıklı sempozyumda özet bildiri olarak sunulmuştur.

¹ Doç. Dr. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı. aytenkiris@mu.edu.tr

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Lisans öğrencisi

GİRİŞ

Savaşlarda kendi gücünün yanında aletlerden faydalanan insanlar hayvanları evcilleştirmeye başladıktan sonra savaşlarda hayvanları kendi türlerine üstünlük kurmak için kullanmıştır. İnsanlık tarihine bakıldığında ilk evcilleştirilen hayvanlardan olan atlar savaş tarihinde de ilk ve en çok kullanılan hayvan olmuştur. Neredeyse her millet savaşlarda atları kullanmıştır. Atları hayatının en önemli yerine koyan Türkler yürümekten çok ata biner olmuşlar, her şeylerini atlarla yapmışlardır. “At Türk’ün kanadıdır” atasözü bunu en iyi şekilde anlatmaktadır.

İnsanoğlunun savaşlarında atlardan sonra en fazla köpekler yer almıştır. İnsanların en sadık dostu köpekler savaşlarda da insanları yalnız bırakmamıştır. Zekâsından ve sadakatinden dolayı kolayca eğitilebilen köpekler; koruma, yön bulma, arama kurtarma, bizzat savaşıma gibi görevlerde kullanılmışlardır.

Köpeklerle birlikte en çok kullanılan hayvanlardan birisi de güvercinlerdir. Haberleşmenin zor ve uzun zaman aldığı o dönemlerde güvercinler haberleri ve bilgileri iletilmesi gereken yere hem hızlı hem de güvenli bir şekilde iletmıştır.

İnsanlar savaşlarda filleri heybetinden, gücünden, zekâsından; develeri gücü ve dayanıklılığından; kedi, fare gibi hayvanları ise küçük yapıları, hızlı olmaları ve çevikliğinden dolayı çokça kullanmışlardır.

Bu etkinlikte temel amaç son zamanlarda artan, özellikle gençlerin hayvanlara yaptıkları, şiddet haberlerinden dolayı sosyal bilgiler dersinde öğrencilerde hayvanlara karşı bir farkındalık oluşturmaktır. Diğer bir deyişle savaşların arka planında yer alıp genelde anılmayan aslında savaşlarda farklı şekillerde kullanılan “Savaşın Masum Tarafı” “Hayvanların” yaşadıklarının farkına varmalarını sağlayıp, hayvanların önemini ve değerini onlara kazandırmaktır. Araştırmanın ve etkinliğin materyallerini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Kütüphanesinde yer alan kitaplar, makaleler; hayvan ve fotoğrafçılık üzerine yapılmış internet siteleri, dergiler ve buralardan bulunmuş görseller oluşturmaktadır.

ETKİNLİĞİN UYGULANMASI VE DENEYİMLER

Etkinlik uygulaması sırasında sadece bir çalışma kâğıdı ve en son değerlendirme bölümü kâğıt olarak dağıtıldı. Dersin “giriş” kısmında dikkat çekmek amacıyla “nesne kullanımı” amaçlanmış ve akıllı tahta vasıtasıyla madalya resmi gösterilmiştir.

Bu nesnenin ne olduğu ve niçin hazırlandığı, malzemesi ve tasarımı ve kimlere neden verildiği yönünde sorulan sorular çerçevesinde “madalya”, “rozet” savaşlarda yaralanmış kişilere, savaşta başarılı olmuş kişilere, yarışmalarda başarılı olmuş, dereceye girmiş kişilere insanlara, askerlere, sporculara şeklinde öğrencilerden cevaplar alınmıştır. Sorgulayıcı sorular çerçevesinde doğru

cevaplar öne çıkarılmış ve arkasından öğrencilere Çalışma Yaprağı I de yer alan Kaynak B dağıtılmıştır. Aynı zamanda buradaki görseller akıllı tahtaya yansıtılmıştır.

Görselleri inceleyen öğrenciler “resimdeki hayvanların üzerinde neler görüyorsunuz?, Sizde bu hayvanlara bu madalyalar neden ve ne zaman verilmiştir?” sorularını cevaplamışlardır. Birinci soruya “Kıyafet, madalya, atın altında ve üzerinde eğer”, ikinci soruya “Yarışma kazandıktan sonra; köpek bir şeyi arayıp bulduysa o yüzden verilmiştir; İnsanlara savaşlardan sonra veriliyor bu hayvanlar da savaşlara katıldılarsa savaştan sonra verilmiştir; güvercin önemli bir haberi ulaştırdıysa o yüzden verilmiş olabilir” cevaplarını vermişlerdir.

Daha sonra öğrencilere Kaynak A’ da gösterilen Dickin madalyasıyla ilgili bilgi notu dağıtılmış ve okumaları sağlanmıştır. Bu bilgi notu sonrasında öğrencilerin daha önce bu madalyayla ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığı, hayvanlara madalya verilmiş olmasından dolayı öğrencilerin mutlu oldukları, hayvanların emekleri karşısında verilen madalyanın değerinin az olduğunu ama yine de insanların hayvanlara daha fazla saygı ve önem göstermeleri için madalyanın önemli olduğunu düşündükleri gözlemlendi.

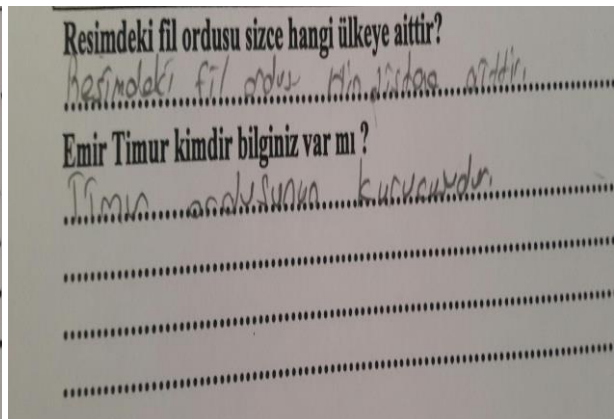
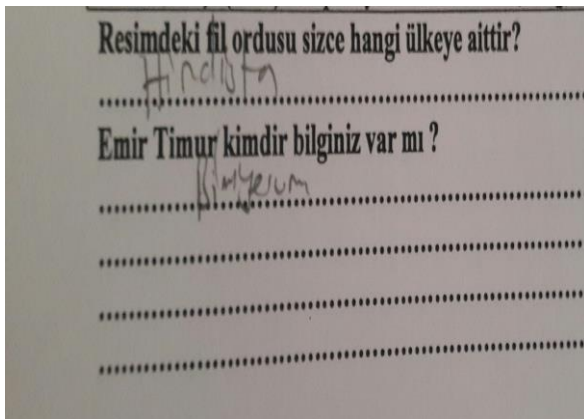
Daha sonra Çalışma Yaprağı 2’ye geçildi ve sırasıyla Kaynak A ve Kaynak B’de yer alan görseller akıllı tahtaya yansıtılarak etkinliğe devam edildi.

Öğrencilerden Kaynak A'da yer alan görseli incelemeleri istendi ve ardından "Görselde savaş meydanında hangi unsurlar yer almaktadır?" sorusu üzerinde durularak bu soruya dair alınan cevaplar "Türk ve Haçlı orduları; askerler; atlar; bayraklar; savaş aletleri; dağ" irdelendi. Arkasından "Sizce atların savaşlarda kullanılmasının nedenleri nelerdir?" sorusuna "Güçlerinden ve hızlarından yaralanabilmek için; yük taşıyabildikleri için; asil oldukları için; düşmanları ezip geçsin korkutsun diye; heybetli oldukları için" cevaplarına ulaşıldı. Öğrencilerin verdikleri cevaplardan, daha önce öğrendikleri bilgilerden yararlandıkları gözlemlendi.

Akabinde Kaynak B' deki bu görsel gösterilip: Bu resimde neler anlatılıyor, hangi hayvanları görüyorsunuz? Sizce hangi taraf üstün gelmiştir? sorusu yöneltildi "Bir savaş sahnesi var, savaş anlatılıyor; filleri ve atları görüyoruz, bence fillerin tarafı kazanmıştır" doğru cevaplarına ulaşıldı. Fillerin savaşta kullanılmasını örneklerle detaylandırmak amacıyla öğrencilere Çalışma yaprağı 3 dağıtıldı. Kaynak A'daki resmi incelemeleri, Kaynak B de yer alan yazıyı okumaları ve soruları cevaplamaları beklendi.

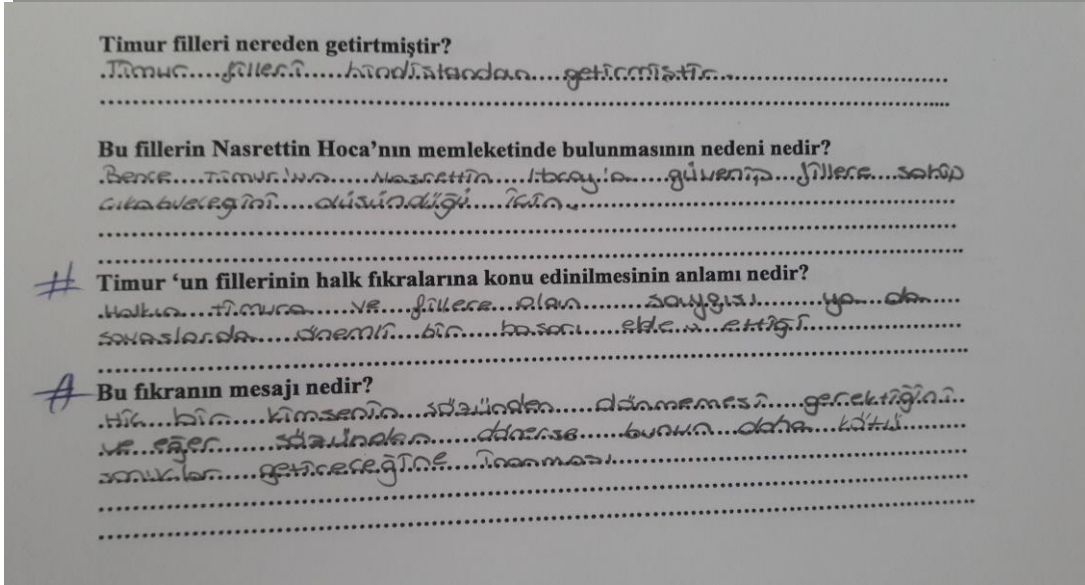
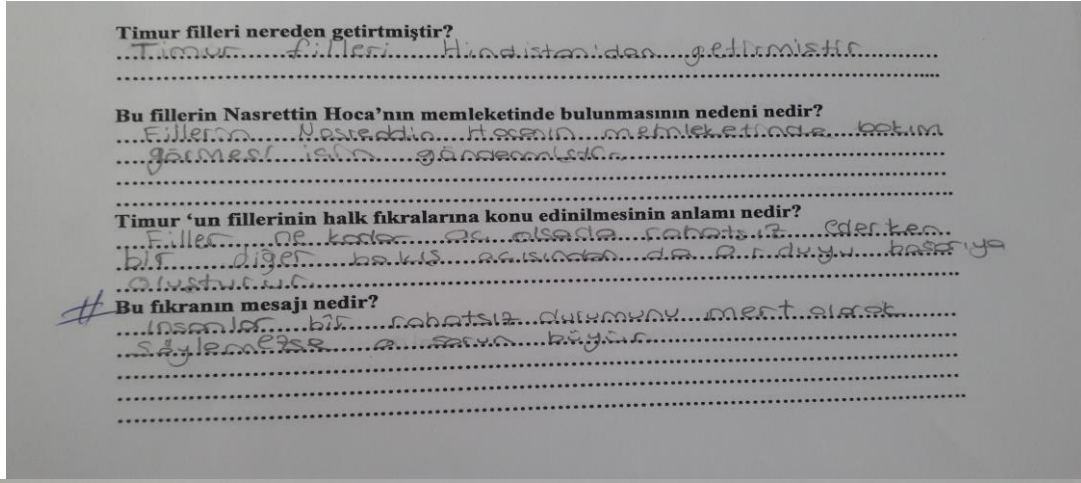
Öğrencilerin okumaları bittiğinde "Resimdeki fil ordusu sizce hangi ülkeye aittir? Emir Timur kimdir bilginiz var mı?" soruları yöneltildi ve yöneltilen sorular doğrultusunda: Afganistan; Hindistan; bilgim yok; Timur Devleti'nin kurucusu; Timur Devleti'nin ordu komutanı; Timur Devletinin padişahu ve komutanıdır" cevaplarını elde ettik. Öğrenci örneklerinden kesitler aşağıda yer almaktadır.

Timur ve filleri konusunda bilgilenen öğrencilerden bu konu ile ilgili fıkralardan haberdar olmaları yönünde Kayna C'deki metni okumaları istenmiştir.

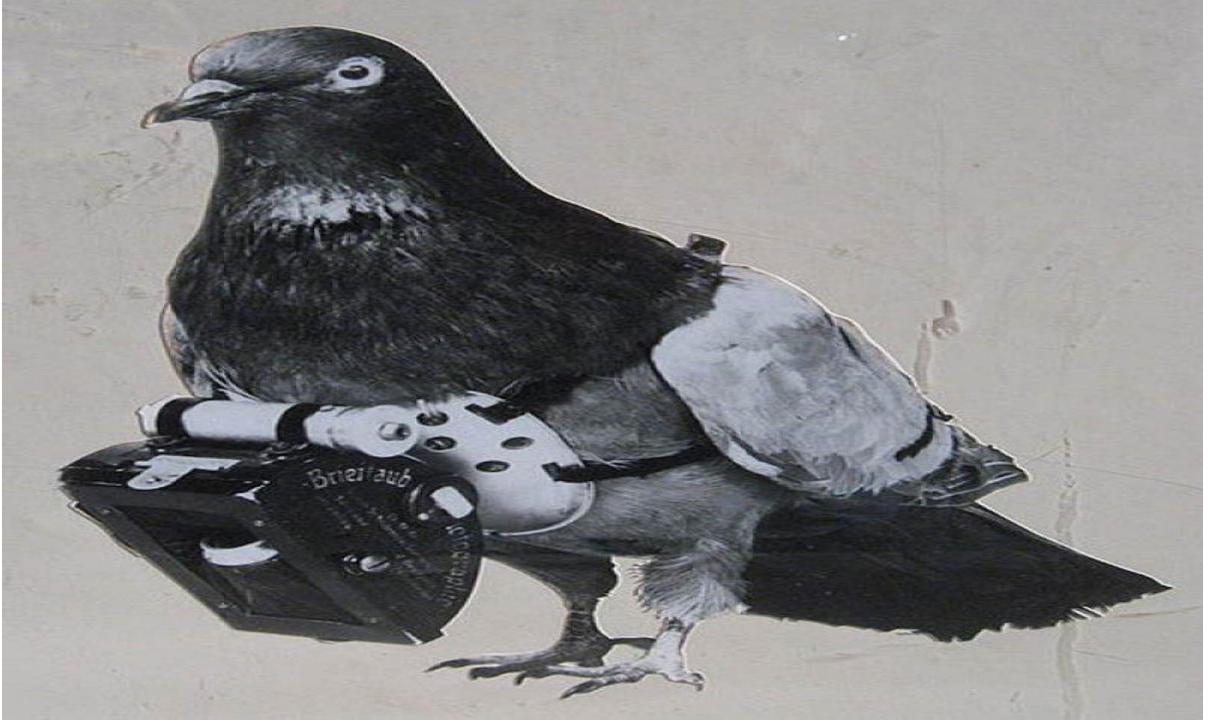
Fıkra'yı okuyan öğrencilere; Timur filleri nereden getirtmiştir? Bu fillerin Nasrettin Hoca'nın memleketinde bulunmasının nedeni nedir? Timur'un fillerinin halk fıkralarına konu edinilmesinin

anlamı nedir? Bu fikranın mesajı nedir? soruları yöneltildi ve öğrencilerden bu soruları cevaplamaları istendi.

Çalışma kağıdının sonunda öğrencilere ikinci bilgi notu verildi. Bu bilgi notunda Osmanlı Devleti ile Timur Devleti arasındaki Ankara Savaşı anlatıldı. Esenboğa isminin Ankara savaşında kullanılan fillerle ilişkisi vurgulandı. Bu durum öğrencilere şaşırtıcı geldiği gözlemlenmiştir.

Etkinliğin son çalışma yaprağı olan ve güvercinlerin savaşlarda kullanılmasını örneklendiren “haberci güvercinler” ile ilgili görseller yine akıllı tahtaya yansıtılmıştır.

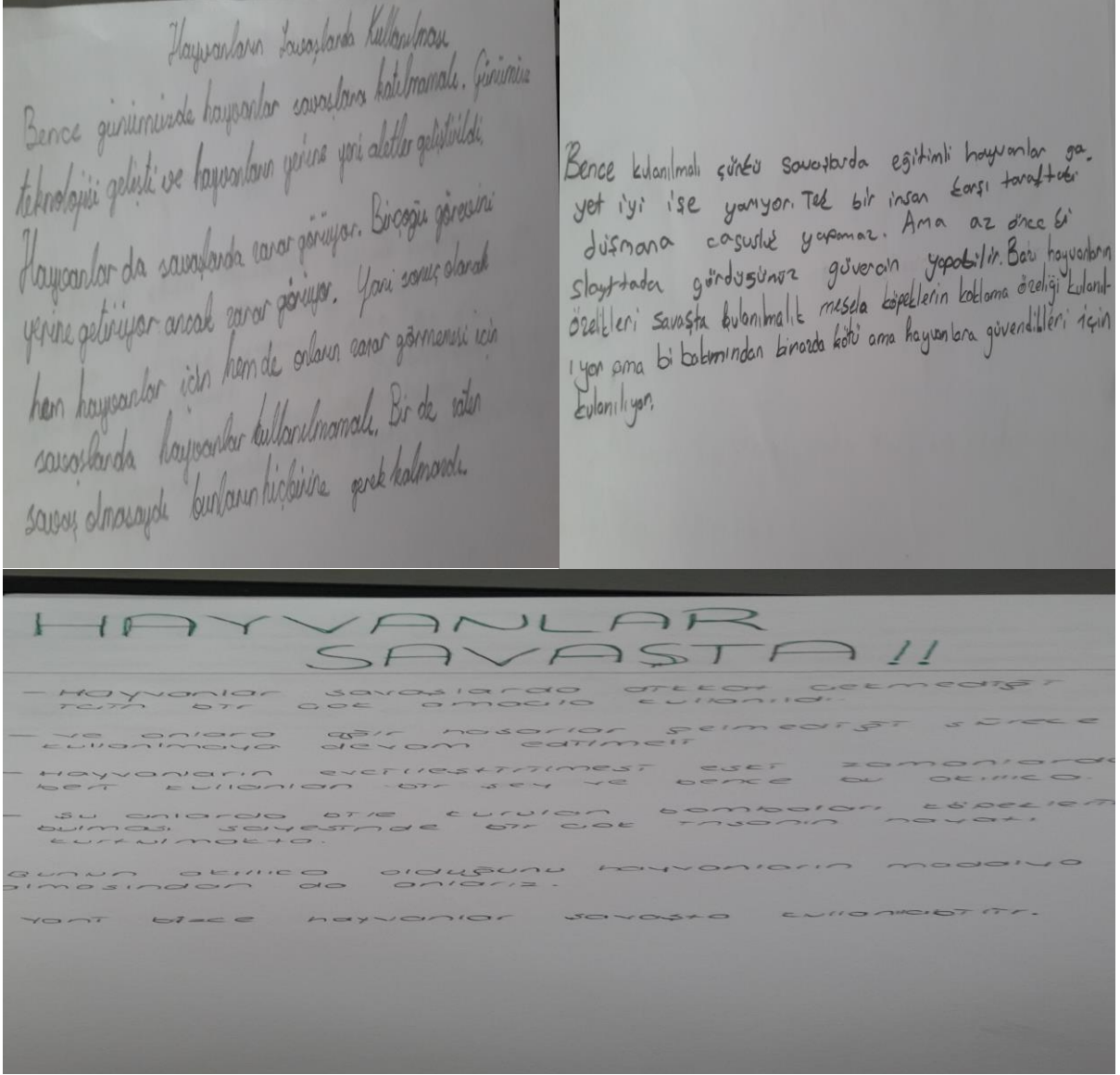

Öğrencilere bu görsel gösterilip, haberci güvercinlerle ilgili bilgi sınıfta sesli bir şekilde okunduktan sonra “Bu yazıdan öğrendiğimize göre güvercinler haberleşmek, bilgi iletmek için kullanılmıştır. Sizce savaşlarda kuşlar başka görevler için de kullanılmış mıdır? Siz olsaydınız kuşları başka hangi görevlerde kullanırdınız?” sorusu yöneltildi.

Soruya yönelik “Çok ağır olmayacak eşyaları taşımada; üzerine bir kamera yerleştirerek düşman cephesini görüntüleme” şeklinde cevaplar elde edilmiştir. Öğrenci cevaplarından sonra Kaynak B’de yer alan “Fotoğrafçı Güvercinler” başlıklı görsel güvercinlerin hava fotoğrafları çekmesini sağlayan icadı ile Alman eczacı Julius Neubronner hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Öğrenciler doğru tahminlerde bulduklarını söyleyerek sevinmişlerdir.

Dersin değerlendirme aşamasında öğrencilere boş bir kâğıt dağıtıldı ve öğrencilerden “Sizce savaşlarda hayvanlar kullanılmalı mı?” sorusu altında bir manŐet atarak en az 10 cümlelik gazete haberi veya bu konuyla ilgili düşüncelerini ele alan bir yazı yazmaları istendi. AŞağıda ğrencilerin değerlendirme aşamasında hazırladıkları gazete yazısından örnekler bulunmaktadır.

SONUÇ

Ortaokul 7. sınıf Sosyal Bilgiler dersi kapsamında uygulanan etkinlik etkinliğin sonunda öğrencilerle karşılıklı fikir alışverişinde bulunulup öğrencilere etkinlik hakkında fikirleri sorulduğunda; etkinlikle ilgili fazla yazı yazmadıkları, kendilerinin konuştukları, fikirlerini rahatça dile getirdikleri ve dinlenildiği için mutlu olduklarını, hayvanları sevdiklerini ama bu etkinlik sonrası onların önemlerinin daha da farkında olduklarını, bundan sonra hayvanlara olan davranışlarının daha da iyi olacağını dile getirdiler. Öğrencilerin bu görüşleri sonucunda etkinliğin amacına ulaştığı gözlemlendi. Etkinliğin her aşamasında görsellerin kullanılmasını yine öğrencilerin dikkatini çeken bir noktaydı. Ayrıca Timur'un filleri bu aşamada anlatılan fıkra ve ilginç bilgilerin öğrenciler için çok ilginç geldiği gözlenen bir diğer durumdur.

Etkinliğin değerlendirme aşamasında öğrenciler tarafından hazırlanan gazete haberi ve değerlendirme yazıları analiz edildiğinde hayvanlar savaşlarda kullanılmasını diyen öğrenci sayısı fazla olduğu gibi "kullanılmasın" diyenler de azımsanmayacak ölçüde fazla olması şaşırtıcı olmuştur. Ama öğrencilerin hepsinin vurguladıkları ortak şeyler: Hayvanların insan hayatında önemli oldukları, insanlar için yaptıkları karşılığında madalya verilmesinin az bile olduğunu ama bu madalyalarında onların toplum içerisinde yerini göstermek için önemli olduğunu, savaşlarda kullanılsa da kullanılmasa da hayvanlara hiçbir şekilde zarar gelmemesi gerektiğidir.

Ayrıca etkinlik uygulamasında öğrencilerin Timur hakkında bilgileri çok dikkatli dinledikleri görülmüştür. Ancak bu konuda bazı kavram yanlışları olduğu da tespit edilmiştir.

Bu çalışmanın sonunda Ortaokul Sosyal bilgiler dersi öğretim programında ve ders kitaplarında öğrencinin dikkatini çekerek yeryüzündeki diğer canlılara karşı da saygılı olmamız konusunda farkındalık yaratacak konulara vurgu yapılması gerektiği önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Afyoncu, E. (2004), Sorularla Osmanlı Tarihi. İstanbul: Yeditepe yayınları

Aka, İ. (1991), Timur ve Devleti, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Bayraktar, Z. (2012). Nasreddin Hoca ve Timur konulu fıkraların gülmede üstünlük kuramı açısından değerlendirilmesi, *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 1/1, s. 265-274.

De Martine, A. (2005), Aşiretten Devlete, İstanbul: Bilge Kültür Sanat yayınları

Grousset, R. (1996), Bozkır İmparatorluğu, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Özkul, T.; Yerlikaya, H. (2008). Tarih boyunca savaşlarda hayvan kullanımından örnekler. *Veteriner Hekim Derneği Dergisi*, 79 (1), ss.31-38.

Yüksel, M.Ş. (2004). Arap Kaynaklarında Timur, *Bilig*, S.31-ss.85-126

Web siteleri:

<http://www.hayvansitesi.com/genel/hayvanlarin-evcillestirilmesi-nasil-basladi/> 20.02.2017 02.30

<http://millifolklor.com/PdfViewer.aspx?Sayi=94&Sayfa=55> 20.02.2017 02.34 /

<http://www.zamantika.com/1900lar/fotografci-guvercinler-1907/4/> 20.02.2017 02.55

<http://www.zamantika.com/1910lar/dunya-savasi-nin-en-sadik-askerleri/4/> 20.02.2017 03.15

<http://birgunbiryerde.blogspot.com.tr/2012/08/savasn-hayvan-kahramanlarna-verilen.html>
20.02.2017 03.32

*Kiriş Avaroğulları, A. & Topal, G. (2017). Savaşta masumlar: hayvanlar. *Araştırma ve Deneyim Dergisi (ADEDER)*, 2 (1), 61-78.

<http://dergipark.gov.tr/adeder/issue/29625/319316>

ÇALIŞMA YAPRAĞI 1

Kaynak A

Dickin Madalyası

Resimde görmüş olduğunuz nesne nedir?

.....

Madalya kimlere niçin verilir?

.....
.....
.....

Sizce bu madalya kimlere neden verilmiş olabilir?

.....
.....
.....
.....
.....

Kaynak B

Resimdeki hayvanların üzerinde neler görüyorsunuz?

.....
.....
.....
.....

Sizce bu hayvanlara bu madalyalar neden ve ne zaman verilmiştir?

.....
.....
.....
.....

BİLGİ NOTU

Dickin Madalyası

Hayvanların savaştaki katkılarından dolayı ve hayvanları onurlandırmak için 1943 yılında İngiltere'de **Maria Dickin** tarafından bir ödül sistemi kurulmuştur. **Dickin Madalyası** (Dickin Medal) olarak bilinen bu sistem hayvanlara verilen bir çeşit şeref nişanıdır. Bu madalyanın ana çıkış kaynağı

kuşlar olmuştur. Çünkü kuşların yön bulma ve haber iletme yeteneği yüzyıllar boyunca kullanılan en güvenilir iletişim yöntemi olmuştur.

Kuşların yuva bulma yeteneği ve mesaj iletme I. ve II. Dünya Savaşları'na fayda sağlayarak hava mürettebatlarının da işini kolaylaştırmıştır. Öyle ki 2. Dünya Savaşı (1940'ların başı) sırasında ABD ordusu güçlü bir güvercin ağı oluşturmuş (3150 asker ve 54 bin kuş) ve mesajların %90'ını bu şekilde ulaştırmıştır. Havanın gizli ajanları kuşlar felaketlerde de boy göstermiş ve sayısız yaşamı kurtarmıştır. Kuşlardan sonraki en çok ödül alan hayvan türü ise köpekler olmuştur. Köpeklerin koku alma özelliğiyle birçok cephaneliği bulması onur madalyası alması için yeterli olmuştur. 2. Dünya Savaşı'nda 54 hayvana **Dickin Madalyası** verilmiş (32 güvercin, 18 köpek, 3 at ve 1 kedi) ve bu hayvanlar savaşlarda, felaketlerde kadrolu canlılar olarak yer almıştır. 2000'li yıllardan sonra ülkelere arasındaki savaşlarda -11 Eylül saldırısı da dahil olmak üzere- kahramanlık gösteren kuş ve köpeklere Dickin Madalyası verilerek hayvanların değerli bir canlı olduğunun üstünde durulmuştur. En son 2011 Ağustos'unda bir köpeğe verilen Dickin Madalyası bugüne kadar 63 kez verilmiştir.

ÇALIŞMA YAPRAĞI 2

Kaynak A

Materyalde savaş meydanında hangi unsurlar yer almaktadır?

.....
.....
.....
.....
.....

Sizce atların savaşlarda kullanılmasının nedenleri nelerdir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Kaynak B

Bu resimde neler anlatılıyor, hangi hayvanları görüyorsunuz? Sizce hangi taraf üstün gelmiştir?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

ÇALIŞMA YAPRAĞI 3

Kaynak A

Kaynak B

Timur, 1398 yılında Pañşipat ile Delhi arasında Sultan Mahmut Şah ve veziri tarafından kumanda edilen düşman ordusuyla harbe girdi. Hint ordusunun kumandanlarıyla on bin süvari, yirmi bin piyade, yüz yirmi savaş fili bulunuyordu.

Fillerin üzerinde tahtlar konmuş yıldırım yağdıran ve ateş saçan fillerin saflarının yanında askerler sıralanmışlardı. Her filin üzerinde birkaç ok atıcı oturmuştu. Emir Timur'un ordusu her ne kadar birçok harp saflarını yarmış, birçok tehlikeler atlatmış ve pek çok harpler görmüş geçirmiş olmakla beraber bu defa dağ gibi fillerin manzarası karşısında akılları yerinden oynadı. Atlar fillerden çok korkuyorlardı. Bu esnada Emir Timur sarayın bendelerinden Nasreddin Ömer'e seccadeyi yere sermesini emretti. Attan inerek binlerce tazarru ve niyaz ile iki rekât namaz kıldı, Allah' tan fetih ve zafer talebinde bulundu... Emir namazı bitirerek selam verdi, dua etti... Her iki ordu da dağlar gibi harekete geldi, bu hareketten yer onların ağırlığını çekemez oldu.

Atları, Hint ordusundaki fillerden ürken ve ordusu yenilmek üzere olan Timur, hemen dehasını konuşurup üçgen şeklinde, demirden çatallar yaptırıp bunları geceleyin fillerin yolu üzerine attırır, sabah olup savaş düzeni alınınca askerlerine geri çekilmelerini emreder, düşman askerleri hezimete uğradıklarını zannederek onları takibe başlar ve demir çatalların atıldığı bölgeye gelince bu çatallara basan filler acıdan ürküp geriye dönerek kendi askerlerini ezerler ve onların yenilmelerine neden olurlar. Ayrıca bir diğer rivayete göre Timur adamlarına 500 deve yükü kamış getirtir, içlerine yağ doldurtup fitil yerleştirterek filler yaklaşınca bunları ateşleyip fillerin üzerine atmalarını emreder ve filler yanan yağların alevinden ürkerek kaçar. Ve böylece Timur kazanmış oldu.

Yüksel, M.Ş. (2004). Arap Kaynaklarında Timur, bilig, S.31-ss.85-126

Resimdeki fil ordusu size hangi ülkeye aittir?

Emir Timur kimdir bilginiz var mı ?

ÇALIŞMA YAPRAĞI 4

Kaynak A

Haberci Güvercinler

Birinci Dünya Savaşı sırasında yüz binlerce güvercin haberleşme için kullanılmış ve mesajların gidecekleri yere ulaşma başarısı oranı %90'ları bulmuştu. Güvercinler görevlerini o kadar başarılı yapıyorlardı ki Amerikan Ordusu'nun güvercin eğitim kısmı 1957'ye kadar açık kalmıştı.

Bu yazıdan öğrendiğimize göre güvercinler haberleşmek, bilgi iletmek için kullanılmıştır. Sizce savaşlarda kuşlar başka görevler için de kullanılmış mıdır? Siz olsaydınız kuşları başka hangi görevlerde kullanırdınız?

.....

.....

.....

.....

.....

Bilgi Notu

Fotoğrafçı Güvercinler

Güvercinlerin hava fotoğrafları çekmesini sağlayan icatı ile Alman eczacı Julius Neubronner 1900'lerin başında büyük sükse yapmıştı. Güvercinlere merakı ile bilinen Neubronner ayrıca bu güzel kuşları ilaç dağıtımında da kullanıyordu. Özellikle savaşlarda kullanılması gündeme gelen fotoğrafçı güvercinler daha sonra havacılığın ilerlemesi ile ikinci planda kalmıştır.

ÇALIŞMA YAPRAĞI 5

DEĞERLENDİRME:

'Sizce savaşlarda hayvanlar kullanılmalı mı?'

Bununla ilgili sizden manŐet atarak en az 10 cümlelik birer gazete haberi veya değerlendirme yazısı yazmanız isteniyor. Bu konuya dikkat çekmek ve görüşünüzü doğru şekilde iletmek için neler yazarsınız.